

Što utječe na studentsku percepciju seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja?

Jakić, Irma

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:063741>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

Što utječe na studentsku percepciju seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja?

Irma Jakić

mentor: dr. sc. Aleksandar Štulhofer, red. prof.

Zagreb, kolovoz 2024.

SADRŽAJ RADA

1. UVOD.....	3
1.1. Definiranje seksualnog uznemiravanja.....	5
1.2. Rodno uvjetovano nasilje, seksualno nasilje i seksizam.....	6
1.3. Zakonska regulativa seksualnog uznemiravanja u Republici Hrvatskoj.....	7
1.4. Širi kontekst: pokreti “Me Too” i “Nisam tražila”.....	8
2. CILJEVI I SVRHA RADA.....	9
2.1. Cilj rada.....	9
2.2. Istraživačka pitanja.....	9
2.3. Svrha rada.....	9
3. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR RADA.....	10
3.1. Sociokulturna teorija seksualnog uznemiravanja.....	11
3.2. Teorija opravdavanja sistema.....	14
4. METODOLOGIJA.....	16
4.1. Uzorak.....	16
4.2. Regrutacija sudionika.....	17
4.3. Protokol intervjua i procedura prikupljanja podataka.....	18
4.4. Metodološka ograničenja.....	19
5. ANALIZA PODATAKA.....	20
5.1. Provedba tematske analize.....	21
5.2. Strategija kodiranja.....	21
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	25
6.1. Izostanak pristanka.....	26
6.2. Gradacija intenziteta.....	26
6.3. Rodna obilježnost pojave.....	27

6.4. Nejednaki odnosi moći.....	29
6.4.1. Moć profesora i hijerarhija.....	29
6.4.2. Dob.....	30
6.5. Nejasnoća prepoznavanja i definiranja.....	31
6.5.1. Vrsta odnosa i kontekst.....	32
6.5.2. Važnost subjektivne percepcije.....	33
6.5.3. Rodne uloge i socijalizacija.....	33
6.5.4. Ukorijenjenost i normalizacija.....	36
7. RASPRAVA.....	38
7.1. Ograničenja provedenog istraživanja.....	41
8. ZAKLJUČAK.....	42
9. LITERATURA.....	43
10. SAŽETAK (SUMMARY).....	49
11. PRILOG.....	50
Prilog 1. Protokol polustrukturiranog intervjua.....	50

1. UVOD

Seksualno uznemiravanje sveprisutan je i dugo prešućivan društveni fenomen (MacKinnon, 1979, Kelly i Radford, 1990). Od privatnih prostora poput obiteljskog doma do javnih prostora kao što su ulice i parkovi ili profesionalnih okruženja uredskih prostora i obrazovnih institucija, ovaj je fenomen utkan u ljudsku svakodnevicu i kulturu, a činjenica da njegova žrtva ili počinitelj može biti svatko, čini ga dodatno sociološki fascinantnim i važnim istraživačkim interesom.

Seksualno uznemiravanje dio je rodno uvjetovanog nasilja koje odražava i perpetuiru strukturalne nejednakosti kao i nejednake dinamike moći među muškarcima i ženama koje su duboko ukorijenjene u različitim kulturama, društvenim normama i institucijama (Connell, 1987, Svjetska zdravstvena organizacija, 2010). Posljedično, iako i muškarci i žene mogu iskusiti seksualno uznemiravanje, činjenica je kako su žene najčešće žrtve seksualnog nasilja, odnosno seksualnog uznemiravanja¹, dok su muškarci najčešći počinitelji (Fitzgerald, Swan i Fischer, 1995), čak i u slučajevima kad je žrtva muškarac (Gruber i Fineran, 2016). Pritom, kako ističe Svjetska zdravstvena organizacija (2021, str. 37), nasilje nad ženama, uključujući i seksualno uznemiravanje, predstavlja značajan javnozdravstveni problem i kršenje ljudskih prava, a procjenjuje se kako je 31% ženske populacije u dobi od 15 do 49 godina u nekom trenutku života bilo žrtvom nepartnerskog seksualnog nasilja ili fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera. Perpetuacija seksualnog uznemiravanja nerijetko se omogućava i kroz neefikasnost pravnog sustava, stigmatizaciju žrtava ili banalizaciju negativnih posljedica rodni uloga (Kimmel, 2011, Connell, 2005).

U tom kontekstu, ni sustav obrazovanja nije iznimka kad je u pitanju pojavnost rodno uvjetovanog nasilja. Primjerice, u osnovnim i srednjim školama 40 do 50% učenica i učenika iskusi neku vrstu seksualnog uznemiravanja u jednoj školskoj godini (Young i sur., 2008, prema Hill i Kearl, 2011), pri čemu su djevojke izloženije seksualnom uznemiravanju nego dječaci (56% naspram 40%), kako su pokazale Hill i Kearl (2011, str. 11). Slični se trendovi izvještavaju i kad je riječ o seksualnom uznemiravanju u institucijama visokog obrazovanja, koje iskusi

¹ Pojmovi seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja detaljno su objašnjeni u zasebnom poglavlju.

značajan broj studentica i studenata preddiplomskih, diplomskih i doktorskih studija (Rudolffson i sur., 2022, Feltes i sur., 2012, Lipinsky i sur., 2022, prema Hagerlid i sur., 2023). Primjerice, podaci iz studije provedene na 46 sveučilišta iz 15 europskih zemalja pokazuju kako je 31% studenata/ica doživjelo neki oblik seksualnog uznemiravanja tijekom studija, dok 47% ispitanika/ca nije prijavilo neki oblik rodno uvjetovanog nasilja, uključujući i seksualno uznemiravanje, jer nisu bili sigurni je li doživljeno ponašanje bilo dovoljno ozbiljno da bi ga se prijavilo (Lipinsky i sur., 2022). Potonji podatak ne iznenađuje, obzirom da u znanstvenim okvirima i državnim legislativama, pa samim time ni u praksi, i dalje ne postoji univerzalna definicija seksualnog uznemiravanja, odnosno jasno utvrđeni kriteriji za određivanje pojedine situacije ili ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg (Cleveland, Stockdale i Murphy, 2000). Saznanja kako “studije u kojima se sudionicima nudi sveobuhvatan popis seksualno uznemirujućih ponašanja i od njih traži da navedu koja su od tih ponašanja doživjeli obično bilježe veće stope seksualnog uznemiravanja nego studije koje uključuju općenitija pitanja (Ilies, Hauserman, Schwochau i Stibal, 2003, Sojo i sur., 2016, prema Burn, 2018, str. 97)”, dodatno indiciraju kako nepostojanje općeprihvaćene definicije ovog fenomena potencijalno otežava njegovo dosljedno prepoznavanje i rješavanje.

Univerzalno definiran ili ne, ovaj je fenomen neminovna svakodnevna pojava koja na žrtve ostavlja ozbiljne posljedice (Pina, Gannon i Saunders, 2009). Konkretno, seksualno uznemiravanje u institucijama visokog obrazovanja, osim dugoročnih psihofizičkih posljedica poput depresije ili anksioznosti, negativno utječe i na akademski uspjeh i motivaciju studenata i studenata, što može rezultirati i prekidom studija (Bondestam i Lundqvist, 2020). Iz ovih je razloga od iznimne važnosti dublje shvatiti studentska shvaćanja i definicije seksualnog uznemiravanja u kontekstu visokog obrazovanja kako bi im se, kao populaciji koja je njemu najizloženija, mogla osigurati konkretna podrška, ali i prevencija. Ovaj je diplomski rad napravljen upravo u tu svrhu — kao korak ka boljem razumijevanju studentske percepcije, imajući na umu kako je, kroz koordinirane napore u znanosti, politici i praksi, moguće minimizirati sve oblike seksualnog nasilja (NSVRC, 2006).

1.1. Definiranje seksualnog uznemiravanja

Kao što je prethodno navedeno, sveobuhvatna i općeprihvaćena definicija seksualnog uznemiravanja i dalje ne postoji (Kapila, 2017). Ipak, iako se mogu razlikovati u detaljima i primjenama, u državnim i međunarodnim legislativama, kao i znanstvenim okvirima, postoje razne definicije seksualnog uznemiravanja koje se presijecaju u pojedinim segmentima, budući da obuhvaćaju sličan spektar ponašanja koja se smatraju nepoželjnima ili diskriminirajućima.

Direktiva Europskog parlamenta (2002, čl. 1, st. 2) seksualno uznemiravanje definira kao “bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, s ciljem ili učinkom kršenja dostojanstva osobe, posebno kada stvara intimidirajuće, neprijateljsko, ponižavajuće, sramotno ili uvredljivo okruženje.” Europski institut za ravnopravnost spolova (EIGE, 2016) poziva se na tu definiciju, ističući kako se akti seksualnog uznemiravanja uglavnom odvijaju u kontekstu zloupotrebe moći, obećanja nagrade ili prijetnje osvetom. Na mrežnim stranicama Ujedinjenih Naroda može se naći dokument u kojem se navodi definicija američke Komisije za jednakost pri zapošljavanju (EEOC) prema kojoj seksualno uznemiravanje čine: “Neželjeni seksualni napadi, zahtjevi za seksualne usluge i drugo verbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kada a) pristanak na takvo ponašanje, izričito ili implicitno, postane uvjet za zapošljavanje pojedinca, b) pristanak na ili odbijanje takvog ponašanja od strane pojedinca se koristi kao osnova za odluke o zapošljavanju pojedinca, ili c) takvo ponašanje ima svrhu ili učinak nerazmjernog ometanja radne izvedbe pojedinca ili stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog ili uvredljivog radnog okruženja” te se ističe kako “...žrtva može pristati ili se složiti s određenim ponašanjem i aktivno sudjelovati u njemu, iako je ono uvredljivo i neprihvatljivo (...), a seksualno ponašanje je neželjeno kad ga osoba kojoj je upućeno smatra neželjenim. Hoće li osoba zapravo prihvatiti poziv za izlazak, komentar seksualne prirode ili šalu ovisi o svim okolnostima.” Slično shvaćanje dijeli i Međunarodna organizacija rada (ILO) koja napominje kako se u seksualno uznemiravanje ne ubrajaju dobrovoljne seksualne interakcije (osim onih zabranjenih zakonom), kao ni “povremeni komplimenti koji su društveno i kulturno prihvatljivi i prikladni”. Jasno, popis takvih komplimenata ne postoji, već je njihova prikladnost stvar konteksta i subjektivne procjene, pa je i u samoj ovoj definiciji evidentna kompleksnost subjektivnog i objektivnog razgraničavanja (ne)prihvatljivog ponašanja, prethodno naznačena i

uz podatke o neprijavljivanju raznih oblika rodno uvjetovanog nasilja zbog teškoće procjene problematičnih situacija. Prepoznavanje i definiranje seksualnog uznemiravanja u praksi dodatno komplicira i postojanje srodnih i ponekad preklapajućih pojmova, poput seksualnog nasilja i seksizma.

1.2. Rodno uvjetovano nasilje, seksualno nasilje i seksizam

Konvencija o diskriminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 1979., a zatim dopunjena 1992. godine, seksualno je uznemiravanje definirala kao “neželjeno seksualno određeno ponašanje kao što su fizički kontakt i napadi, komentari seksualne konotacije, prikazivanje pornografije i seksualni zahtjevi, bilo riječima ili postupcima...” U nadopuni Konvencije 2017. godine (članak 9), umjesto seksualnog uznemiravanja, usvojen je pojam rodno uvjetovanog nasilja uz pojašnjenje kako je to precizniji izraz koji ističe uzroke i posljedice nasilja povezane s rodom te dodatno jača razumijevanje nasilja kao društvenog, a ne individualnog problema. Slično, Svjetska zdravstvena organizacija (2021) smatra kako pojam rodno uvjetovanog nasilja obuhvaća niz štetnih ponašanja koja se nanose pojedincima na temelju njihovog roda te uključuje različite oblike poput fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja. Osim toga, i ostale međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava, kao što su Amnesty International ili Human Rights Watch, na svojim mrežnim stranicama ističu kako rodno uvjetovano nasilje vide kao krovni pojam za različite vrste seksualnih diskriminacija ili neželjenih ponašanja, u što se ubraja i seksualno uznemiravanje. Ovdje je potrebno napomenuti kako je ponekad komplicirano razaznati seksualno uznemiravanje od seksizma, budući da se seksizam opisuje kao diskriminatorno ponašanje i prejudicirani stav na temelju roda ili spola (Američka psihološka asocijacija, 2023), dok se seksualno uznemiravanje u nekim definicijama vidi kao ekstremni oblik seksizma (EIGE, 2024).

1.3. Zakonska regulativa seksualnog uznemiravanja u Republici Hrvatskoj

Zakonom o suzbijanju diskriminacije (2008, čl. 3, st. 2) Republika Hrvatska spolno uznemiravanje definira kao “svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje spolne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobi, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.” Težim oblicima diskriminacije smatraju se višestruka, ponovljena, produljena ili diskriminacija koja posljedicama posebno pogađa žrtvu (čl. 6, st. 1). Zakonom se jamči i zaštita od viktimizacije, a njegovo je područje primjene obvezno, između ostalog, i u području obrazovanja. Sukladno tome, u Etičkom kodeksu Sveučilišta u Zagrebu (2007, čl. 12, st. 3) glasi kako je neprihvatljivo “svako spolno uznemiravanje. Spolno uznemiravanje specifičan je oblik uznemiravanja koje karakterizira izostanak pristanka ili odbijanje druge strane, a uključuje ponavljano neželjeno upućivanje verbalnih i fizičkih prijedloga spolne naravi drugoj osobi, fizičko napastovanje, ponavljano neželjeno iznošenje šala i opaska koje su spolno obojene, uključujući referiranje na spol i spolnu orijentaciju, ruganje i ismijavanje koje je spolno obojeno, izlaganje spolno uvredljivoga i uznemirujućega materijala te zahtijevanje spolnih usluga u zamjenu za određeno djelovanje ili propuštanje s pozicije autoriteta.” U stavku četiri istog članka navodi se iduće: “uobičajena komunikacija, dobronamjerne šale i kritika kao i odnosi spolne i druge intimne naravi između članova akademske zajednice koji počivaju na pristanku i uzajamnom poštovanju smatraju se područjem privatnosti te nisu sami po sebi kršenje Etičkog kodeksa. Treba, međutim, izbjegavati situacije u kojima takvi odnosi između članova akademske zajednice mogu dovesti do kršenja pravila Etičkog kodeksa o objektivnosti i nepristranosti i sukobu interesa, posebno u odnosima između članova akademske zajednice koji su u neposrednom hijerarhijskom odnosu koji uključuje ocjenjivanje tuđeg rada i dostignuća i/ili odlučivanje o statusu, profesionalnom napredovanju, pogodnostima i nagradama.”

1.4. Širi kontekst: pokreti “Me Too” i “Nisam tražila”

Problematika sveprisutnosti, normalizacije i banalizacije seksualnog nasilja i uznemiravanja nad ženama, popularizirana je 2017. godine kroz “Me Too” pokret, tijekom kojeg su žene diljem svijeta na društvenim mrežama te u medijima iznosile svoja iskustva seksualnog nasilja i uznemiravanja, pri čemu su mnoge javne ličnosti, poput glumaca, filmskih redatelja, pjevača ili voditelja, bili optuživani za počinjenje raznih seksualno uznemiravajućih djela (Banet-Weiser, 2018). Iskustva su na društvenim mrežama dijeljena uz oznaku “Me Too”, čime se nastojala naglasiti rasprostranjenost i učestalost slučajeva, kolektivno iskustvo žena, kao i zajedništvo u borbi protiv seksualnog uznemiravanja (Mendes, Ringrose i Keller, 2018). Taj je trend na globalnoj razini utjecao na podizanje svijesti o dugo prešućivanim problemima rodne diskriminacije i nasilja nad ženama (Gill i Orgad, 2018) te se, u pojedinim slučajevima, odrazio i na pooštavanje zakonskih regulativa koje se tiču seksualnog uznemiravanja (Tippett, 2018).

Inspiriran “Me Too” pokretom, kao i glumicom Milenom Radulović koja je optužila uglednog beogradskog profesora za seksualno uznemiravanje tijekom studija glume, početkom 2021. godine nastao je pokret “Nisam tražila” koji je za cilj imao podizanje svijesti o seksualnom uznemiravanju i nasilju nad ženama u zemljama bivše Jugoslavije (Index.hr, 2021). Na istoimenoj Facebook stranici, žene iz cijele regije počele su iznositi vlastita iskustva seksualnog uznemiravanja u javnim prostorima, vlastitim domovima, na radnim mjestima, u bolnicama, školama i na fakultetima. U nekoliko dana, na stranici su se mogle pročitati tisuće svjedočanstava koja su otkrivala široku rasprostranjenost seksualnog uznemiravanja, kao i njegove različite oblike i počinitelje (Rašović, 2021). Među svjedočanstvima iz Hrvatske, posebno su se istaknuli deseci svjedočanstava o uznemiravanjima na nekoliko fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, poput Akademije dramskih umjetnosti te Filozofskog i Veterinarskog fakulteta. U nekoliko je tjedana, na ovim i ostalim fakultetima u Hrvatskoj, sveukupno zaprimljeno preko 30 prijava seksualnog uznemiravanja što je više nego što se inače prijavi u godinu dana (Jutarnji List, 2021), a cijela je kampanja, kao i nekoliko konkretnih slučajeva, bila posebno medijski popraćena.

2. CILJEVI I SVRHA RADA

2.1. Cilj rada

Ovaj diplomski rad za cilj ima empirijski istražiti kako studentice i studenti Sveučilišta u Zagrebu definiraju seksualno uznemiravanje u visokoobrazovnim institucijama, odnosno koji faktori sačinjavaju njihove definicije. Zanimaju nas i čimbenici koji bi mogli biti povezani s percepcijom, poput iskustva studiranja, spola ili načina formiranja saznanja o seksualnom uznemiravanju. Pritom, nastojimo razumjeti smatraju li studentice i studenti da muškarci i žene imaju različitu percepciju seksualnog uznemiravanja, što se čini bitnim za potpunije razumijevanje ovog fenomena, obzirom na različite rodne uloge, životna iskustva te različit stupanj izloženosti seksualnom uznemiravanju kod žena i muškaraca.

2.2. Istraživačka pitanja

1. Kako studentice i studenti definiraju seksualno uznemiravanje u visokoobrazovnim institucijama?
2. Koje su karakteristike sudionika važne za percepciju seksualnog uznemiravanja?
3. Smatraju li studentice i studenti da postoji razlika između muškaraca i žena kad je u pitanju percepcija seksualnog uznemiravanja?

2.3. Svrha rada

Budući da prethodna istraživanja pokazuju kako su, u odnosu na fakultetsko osoblje, studenti, odnosno studentice, češće žrtve seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja (Krebs i sur., 2007, Holland i Cortina, 2017) te da se većina slučajeva seksualnog uznemiravanja nikad ne prijavi (Lipinsky i sur., 2022), iznimno je važno dobiti dublji, kvalitativni uvid u studentsko razumijevanje seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog

obrazovanja, faktore koje studenti smatraju ključnima za definiranje određene interakcije ili ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg, kao i shvatiti postoje li prepreke u studentskom određivanju ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg, što bi eventualno mogao biti i jedan od razloga neprijavljivanja slučajeva seksualnog uznemiravanja. Drugim riječima, kako bi žrtve prijavile seksualno uznemiravanje, prvo moraju biti u stanju prepoznati i okarakterizirati pojedino ponašanje kao seksualno uznemiravajuće, odnosno imati mogućnost pozivanja na zakonski okvir koji će uzeti u obzir šire faktore koji određena ponašanja definiraju kao takva. Svrha je ovakvog istraživanja i pomoći pri usuglašavanju fakultetske i sveučilišne legislative sa zakonskim okvirom kako bi se osigurala dosljednost u prepoznavanju, prijavljivanju i rješavanju slučajeva seksualnog uznemiravanja u visokoobrazovnim institucijama. Ovaj rad, stoga, kroz nastojanje da dublje razumije seksualno uznemiravanje, s naglaskom na ono koje se odvija u institucijama visokog obrazovanja, doprinosi itekako potrebnoj i važnoj daljnjoj znanstvenoj i javnoj raspravi o definiranju i načinima prevencije ovog fenomena koji, neprepoznat i neriješen, na žrtve ostavlja ozbiljne psihološke, društvene i financijske posljedice (Avina i O'Donohue, 2002).

3. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR RADA

Znanstveno proučavanje i pravno prepoznavanje seksualnog uznemiravanja kao značajnog društvenog problema započelo je 1970-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama, uglavnom kao posljedica društvenih pokreta za unaprjeđenje ženskih i radničkih prava (Cuenca-Piqueras, Fernandez-Prados i Gonzalez-Moreno, 2023). Aktivistički naponi i znanstvene spoznaje i u većini su europskih zemalja služili kao katalizator osvještavanja ukorijenjenosti seksualnog uznemiravanja i nejednakih rodničkih odnosa u različitim sferama društva, što je rezultiralo i poboljšanim zakonskim regulativama Europske unije kojima se seksualno uznemiravanje počelo shvaćati kao oblik rodne diskriminacije (Zippel, 2005).

U pokušaju znanstvenog pojašnjenja seksualnog uznemiravanja, odnosno pronalaska faktora koji pogoduju pojavi i perpetuaciji ovog fenomena, najčešće se koristi sociokulturni teorijski pristup (Cuenca-Piqueras i sur., 2023). U ovom ćemo poglavlju pojasniti ovu perspektivu, odnosno zašto ju smatramo potencijalno dobrim okvirom za razumijevanje studentske percepcije seksualnog uznemiravanja, kao i teoriju opravdanja sistema (eng. *system justification theory*), koju također vidimo bitnom za odgovor na istraživačka pitanja ovog rada, posebice onog o eventualno različitoj percepciji seksualnog uznemiravanja kod muškaraca i žena.

3.1. Sociokulturna teorija seksualnog uznemiravanja

Pri shvaćanju fenomena seksualnog uznemiravanja, sociokulturna teorija (eng. *socio-cultural theory*) polazi od pretpostavke kako ono nije samo individualni ili interpersonalni problem, već je utkano u širi društveni i politički kontekst, što pogoduje njegovoj konstantnoj perpetuaciji. Primjerice, u raspravi o rodu i ukorijenjenosti nejednakih rodničkih odnosa u gotovo sve segmente društvenog života, Kimmel (2011) pojašnjava kako je seksualno uznemiravanje jedna od posljedica tradicionalnih rodničkih uloga i nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, odnosno dominacije muškaraca u različitim poljima, osobito na radnom mjestu i u obrazovnim institucijama. Konkretno, jedna je od posljedica seksualnog uznemiravanja i sprječavanje žene u preuzimanju tradicionalno muških zanimanja (Howe, 1977, O'Farrell, 1988, prema Dey i sur., 1996). Pritom, socio-kulturni čimbenici, poput različite socijalizacije muškaraca i žena, manjkavih institucionalnih politika, medijske perpetuacije rodničkih stereotipa ili banalizacije problematičnih ponašanja, doprinose normalizaciji samog seksualnog uznemiravanja. Drugim riječima, kako ističe Kapila (2017, str. 34), sociokulturne teorije seksualno uznemiravanje vide kao posljedicu šireg patrijarhalnog sustava vrijednosti, u kojem su muškarci dominantna društvena grupa, radi čega su i češći počinitelji seksualnog uznemiravanja, budući da su socijalizirani da izražavaju dominaciju i moć nad ženama, dok su žene češće žrtve seksualnog uznemiravanja jer su socijalizirane da budu društveno i seksualno submisivne naspram muškaraca. Opasnosti takve patrijarhalne, heteronormativne kulture, Kimmel (2011, str. 82) opisuje na idući način: "U našoj kulturi, muškarci su ti koji bi trebali biti seksualni inicijatori, dok se od žena očekuje da budu seksualno otporne. Svi smo čuli priče o

muškarcima koji ženama daju afrodizijake kako bi ih učinili seksualno manje suzdržanima (...), 'drogu za silovanje' kako bi ih učinili 'pokornijima' ili barem nesvjesnima (ako takvi muškarci uopće razlikuju to dvoje).” Catharine MacKinnon, američka pravница i renomirana aktivistkinja za rodnu ravnopravnost koja je u svojim radovima zagovarala shvaćanje seksualnog zlostavljanja kao kršenja prava na jednakost te postavila pravni temelj da se seksualno uznemiravanje tretira kao rodna diskriminacija u zapošljavanju i edukaciji (Harvard Law School, 2022), ovako je sumirala sistemsku ukorijenjenost intimnog nasilja nad ženama: “...ograničeno internaliziranim i strukturiranim oblicima moći, ono je gotovo nečujno. Uspostavljeno zajedno s kontrolom muškaraca nad materijalnim opstanakom žena, bilo u domu ili na poslu, ili nad njihovim obrazovanjem u školi, postalo je institucionalizirano. Zaposlene žene, koje su obično zaposlene “kao žene”, ovisne o svom prihodu i bez alternativnih mogućnosti zapošljavanja, posebno su ranjive na intimno nasilje u obliku seksualnog zlostavljanja na radu. Osim što su žrtve prakse, zaposlene žene suočavaju se s neuspjehom društva da uopće prepozna seksualno uznemiravanje kao oblik zlostavljanja. Implicitno, ono je istovremeno i prihvatljivo i tabu — za muškarce prihvatljivo da ga čine, a za žene tabu da ga suoče i osvijeste, čak i samima sebi” (MacKinnon, 1979, str. 1).

Ovakvo strukturalno shvaćanje fenomena seksualnog uznemiravanja primjenjivo je i na institucije visokog obrazovanja, budući da mnoge studije pokazuju kako akademski odnosi zrcale širu društvenu dinamiku (Zara i sur., 2024). Primjerice, indikator ponavljajućih rodnih stereotipa u akademiji mogao bi biti podatak kako studentska populacija žene koje predaju u institucijama visokog obrazovanja smatra manje kompetentnima u odnosu na muške predavače, kojima pridaju viši stupanj autoriteta (Lampman i sur., 2016)². Uz to, makro-dinamike moći te socijalne i kulturne nejednakosti predstavljaju posebne faktore rizika izloženosti seksualnom uznemiravanju u viskoobrazovnim institucijama (Zara i sur., 2024).

Konkretno, istraživanja pokazuju kako su muškarci najčešći počinitelji seksualnog uznemiravanja u kontekstu visokog obrazovanja, odnosno žene najčešće žrtve (Hill i Silva,

² Ovaj se podatak slaže s istraživanjem generalnih rodnih stereotipa koje je pokazalo kako većina ljudi ima laskave stereotipe prema ženama, u kojima ih se shvaća kao brižne, ljubazne, empatične, itd., što nerijetko negativno utječe na shvaćanje njihove kompetencije (Eagly i Mladinic, 1994).

2005, Gádyor i sur., 2012). Iako i muškarci i žene, odnosno studentice i studenti, mogu biti izloženi seksualnom uznemiravanju, studentice su češće žrtve seksualnog uznemiravanja od strane fakultetskog osoblja, kao i od strane studenata (Rosenthal, Smidt i Freyd, 2016). Iako se kroz prethodno desetljeće bilježi značajan porast studija seksualnog nasilja i uznemiravanja u visokom obrazovanju, ono i dalje predstavlja značajan problem u akademskom kontekstu (Bloom i sur., 2021, Bondestam i Lundqvist, 2020). Osim roda, i moć koju u akademiji uglavnom posjeduju muškarci, predstavlja značajan individualni faktor koji utječe na pojavnost i smanjeno prijavljivanje seksualnog uznemiravanja (Tenbrunsel, Rees i Diekmann, 2019). Tome pogoduju i nejasne politike napredovanja ili neprecizne politike i procedure vezane uz sankcioniranje seksualnog uznemiravanja, dok situacije u kojima ljudi ne znaju jasno odrediti što je etički ispravno, kao i situacije u kojima svjesno ili nesvjesno ignoriraju informacije koje bi mogle biti neugodne ili koje bi mogle ugroziti njihove interese ili stavove, mogu doprinijeti nemogućnosti počinitelja, žrtve ili promatrača da jasno prepoznaju vlastito ili tuđe seksualno uznemiravajuće ponašanje (Tenbrunsel i sur., 2019). Uz to, žrtvama je teže prepoznati seksualno uznemiravanje slabijeg intenziteta, poput suptilnijih ili nefizičkih ponašanja (Tenbrunsel i sur., 2019, Schaaf i sur., 2018). Nejednake društvene i organizacijske dinamike moći, napominje se, mogu dodatno otežati prepoznavanje seksualnog uznemiravanja (Carstensen, 2016, Wood i sur., 2021).

Slične rezultate prikazuje i jedna od prvih kros-kulturnih kvalitativnih studija studentske percepcije seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja, dio koje je bilo i prvo takvo kvalitativno istraživanje provedeno u Hrvatskoj. Iznoseći podatke iz pet europskih zemalja, Hagerlid i sur. (2023) pojašnjavaju kako studentice i studenti ne mogu uvijek jasno razaznati prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja u akademskim interakcijama (izuzev ekstremnih, uglavnom fizičkih kontakata), a seksualno uznemiravanje uglavnom vide kao posljedicu nejednakih odnosa moći u fakultetskoj hijerarhiji. Iz tog razloga studente, odnosno studentice, vide kao najčešće žrtve seksualnog uznemiravanja, odnosno muške profesore kao najčešće počinitelje. Takvo bi shvaćanje, napominju autori/ce, moglo biti pod utjecajem medijskog izvještavanja o slučajevima seksualnog uznemiravanja u visokoobrazovnim institucijama, u kojima se najviše prenose slučajevi u kojima je počinitelj profesor, a žrtva studentica. Situacije u kojima žena (profesorica ili studentica) vrši seksualno uznemiravanje

europski su studenti/ce u ovom istraživanju procjenjivali kao rjeđe mogućima. Također, Hagerlid i sur. uočili su i razlika među muškim i ženskim sudionicima kad je u pitanju doživljavanje situacije kao seksualno uznemiravajuće, što se može shvatiti kao posljedica rodni razlika u shvaćanju heteronormativnosti, posebice uzimajući u obzir činjenicu kako studenti iskazuju viši stupanj heteronormativnih vrijednosti nego studentice (Habarth i sur., 2020, prema Hagerlid i sur., 2023). Potonji bi se podatak mogao jasnije shvatiti i u okviru teorije opravdavanja sistema, koju ćemo pojasniti u nastavku.

3.2. Teorija opravdavanja sistema

Iako se ne navodi kao dominantan teorijski okvir pri shvaćanju fenomena seksualnog uznemiravanja (Cuenca-Piqueras i sur., 2023), teoriju opravdavanja sistema (eng. *system justification theory*) vidimo kao kvalitetnu nadopunu sociokulturne perspektive u odgovoru na istraživačka pitanja ovog rada, budući da nudi vrijedan okvir za razumijevanje čestog toleriranja, minimiziranja ili čak opravdavanja seksualnog uznemiravanja od strane društva ili od strane pojedinaca koji su doživjeli takvo ponašanje (Chapleau i Oswald, 2014). Stoga ćemo podatke vezane uz istraživačko pitanje o studentskoj percepciji razlika između muškog i ženskog shvaćanja seksualnog uznemiravanja, analizirati primarno u okviru postavki teorije opravdavanja sistema, posebice hipoteze kako članovi potlačenih grupa ponekad sudjeluju u opravdavanju statusa quo, čime djelomično perpetuiraju vlastitu potčinjenost (van der Toorn i Jost, 2014).

Pojam „sistem“ u kontekstu teorije opravdavanja sistema, koristi se za označavanje „bilo kojih društvenih, ekonomskih ili političkih aranžmana u koje su uključeni višestruki pojedinci (i/ili grupe) — od mikro sistema poput nuklearne obitelji do makro sistema poput države ili kapitalističke ekonomije (van der Toorn i Jost, 2014, str. 413). Ova teorija predlaže da ljudi, opravdavajući sisteme, aktivno brane i podržavaju postojeću društvenu dinamiku, često kroz negiranje ili racionaliziranje nepravdi i drugih društvenih problema, čak i kada te nepravde ili problemi utječu na njih osobno ili na društvenu skupinu kojoj pripadaju. Primjerice, u istraživanju percepcije rodne diskriminacije, muškarci i žene svjesni su generalnog postojanja rodni nejednakosti u društvu. Međutim, žene teže osvještavaju utjecaj kojeg ta diskriminacija ima na njih osobno, već vlastite neuspjehe smatraju posljedicom nedostatka vlastitih

sposobnosti, odbacujući poziciju žrtve systemske nejednakosti (Crosby, 1984). Takav “lažan osjećaj kontrole”, dugoročno podržava i perpetuira seksualno nasilje i žensku podređenost (Chapleau i Oswald, 2014). Slično su pokazali i Jost i Kay (2005), pojašnjavajući kako aktivacija kulturno dostupnih rodni stereotipa navodi žene, a u nekim okolnostima i muškarce, da lakše prihvaćaju nejednakosti sustava nego što bi to inače činile. Pritom, ističe se u teoriji opravdavanja sistema, samo opravdavanje sistema, poput mnogih kognitivnih i motivacijski procesa, može se događati nesvjesno (Ashburn-Nardo, Knowles i Monteith, 2003.; Jost, Pelham i Carvallo, 2002.; Rudman, Feinberg i Fairchild, 2002; Uhlmann, Dasgupta, Elgueta, Greenwald i Swanson, 2002, prema van der Toorn i Jost, 2014). Drugim riječima, misli, osjećaji i ponašanja na nesvjesnoj su razini pod utjecajem društvenih stereotipa, čak i kad ne postoji njihovo svjesno odobravanje (Greenwald i Banaji, 1995).

U kontekstu seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja, Schaaf i sur. (2018) primjećuju tendenciju studenata da seksualno uznemiravanje shvaćaju kao pitanje ženskog zdravlja, radije nego kao fenomen koji može utjecati i na muškarce. U do sad jedinoj hrvatskoj kvantitativnoj studiji studentske percepcije seksualnog uznemiravanja (Balenić i sur., 2000), u kojoj su sudionici/e odgovarali na pitanja vezana uz hipotetske situacije, a ne vlastita iskustva sa seksualnim uznemiravanjem, potvrđena je značajna razlika između spolova kad je u pitanju percepcija seksualnog uznemiravanja, pri čemu su žene negativnije procjenjivale takve događaje od muškaraca. Žene su ujedno bile sklonije strožem kažnjavanju seksualnog uznemiravanja. U slučaju, također hipotetske, izloženosti seksualno uznemiravajućem ponašanju, žene su navodile kako bi iskazale emocije ranjivosti ili bijesa, dok su muški sudionici navodili kako bi tolerirali takvo ponašanje ili čak bili polaskani njime. Pritom su oba spola negativnije procijenila slučajeve seksualnog uznemiravanja u kojem je žrtva žena, nego kad je žrtva muškarac.

Iako se, pri shvaćanju seksualnog uznemiravanja u okvirima teorije opravdavanja sistema, suvislom čini hipoteza kako bi žene kao češće žrtve ovog fenomena mogle biti sklone opravdavanju sistema, prethodno prezentirani podaci ukazuju na potrebu dodatne perspektive koja će uzeti u obzir da se muškarci, a ne žene, čine skloniji opravdavanju sistema kad je u pitanju seksualno uznemiravanje, čak i nad skupinom kojoj pripadaju. Ovoj tvrdnji u prilog ide i

recentno istraživanje Howard i sur. (2024). Ističući kako se nijednim dosadašnjim istraživanjem nije testiralo utječe li značajno rodno uvjetovano iskustvo seksualnog uznemiravanja na percepciju žena o društvu ili njihovu podršku rodne neravnopravnosti, Howard i sur. došli su do saznanja kako su i žene koje su iskusile seksualno uznemiravanje manje sklone prihvatanju rodne nejednakosti i statusa quo — iako je to vjerojatno moguće jedino ako su u mogućnosti prepoznati ili okarakterizirati pojedina ponašanja kao seksualno uznemiravajuća što, dodato ćemo, dodatno indicira i prethodno spominjanu važnost shvaćanja faktora koji definiraju seksualno uznemiravanje. Sama nemogućnost jasnog prepoznavanja seksualnog uznemiravanja nazire se kao još jedna važna tema teorije opravdavanja sistema pri objašnjavanju ovog fenomena. Konkretno, poteškoće u prepoznavanju tuđeg ili vlastitog ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg, mogle bi biti posljedica (ne)svjesnog opravdavanja sistema, odnosno socijalizacijom naučenog prihvatanja šireg patrijarhalnog sustava vrijednosti i rodnih uloga. Upravo u tome vidimo i potencijal kojeg bi, kombinirano korištene, teorija opravdavanja sistema i sociokulturna teorija mogle imati pri razumijevanju seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. To ćemo gledište detaljnije propitati u posljednjim poglavljima.

4. METODOLOGIJA

Istraživački dio rada temelji se na kvalitativnoj analizi podataka, pri čemu je metoda prikupljanja podataka bila polustrukturirani intervju, a metoda analize podataka tematska analiza. Intervjui su se provodili u periodu od 2021. do 2023. godine, uživo, licem-u-lice ili *online*, u razgovoru s istraživačicom. Istraživanje je dio međunarodnog znanstveno-istraživačkog projekta pod nazivom “*A hand appeared suddenly - Experiences of sexual harassment among students and PhD-students*” čija je koordinatorica prof. Charlotta Löfgren sa Sveučilišta u Malmöu, Švedska.

4.1. Uzorak

Uzorak je sačinjavalo osamnaestero studentica i studenata s jedanaest različitih preddiplomskih, diplomskih, odnosno integriranih studija Sveučilišta u Zagrebu, od toga dvanaestero žena i šestoro muškaraca. Prosjek godina sudionica i sudionika iznosio je 23 godine, pri čemu je raspon godina varirao od 20 do 30. Jedini kriterij uključivanja bilo je aktivno studiranje na preddiplomskoj ili diplomskoj razini na Sveučilištu u Zagrebu. Osobna iskustva s temom istraživanja nisu bila nužan kriterij uključivanja, budući da se istraživanjem htjelo dobiti uvid u šire shvaćanje i percipiranje seksualnog uznemiravanja.

Tablica 1. Informacije o kazivačima/icama

Informacije o kazivačima/icama	N =
Ukupan broj kazivača/ica	18
Ženski spol	12
Muški spol	6
Preddiplomski studij	7
Diplomski studij	8
Integrirani studij	3
Intervjui uživo	5
Intervjui <i>online</i>	12

4.2. Rekrutacija sudionika

Osim preko osobnih poznanstava istraživačice, regrutacija sudionika odvijala se i putem studentskih portala, kao i online društvenih mreža, primarno Facebook grupa na kojima su studenti aktivni, radi čega se ova metoda regrutacija činila strateški korisnom za pristup ciljanoj populaciji. Pozivno pismo sastojalo se od informacija o svrsi istraživanja, metodi prikupljanja podataka, dobrovoljnosti i anonimnosti sudjelovanja, a sadržavalo je i kontakt i informacije o istraživačici i mentoru istraživanja, kao i napomenu o dijelu protokola intervjua koji se dotiče osobnih iskustava sa seksualnim uznemiravanjem, pri čemu je napomenuto kako sudionici/e u imaju pravo odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje, kao i odustati od intervjua u bilo kojem trenutku.

4.3. Protokol intervjua i procedura prikupljanja podataka

Sam protokol intervjua sačinjavao se od 20-ak pitanja podijeljenih u šest glavnih cjelina: *značenja i definicije seksualnog uznemiravanja, prisutnost seksualnog uznemiravanja na Sveučilištu u Zagrebu, posebno izložene skupine, počinitelji vs žrtve, osobna iskustva te prevencija*. Za potrebe ovog diplomskog rada, fokus je analize stavljen na značenje i definiciju seksualnog uznemiravanja. Kao što je prethodno navedeno, već su u samom pozivnom tekstu sudionici/e bili informirani o dijelu protokola intervjua koji se dotiče osobnih iskustava sa seksualnim uznemiravanjem. Uz to, na početku svakog intervjua, ispitanici su još jednom bili obaviješteni o detaljima istraživanja, dobrovoljnosti i anonimnosti sudjelovanja u intervjuiima, kao i o mogućnosti odbijanja odgovaranja na bilo koje od pitanja ili odustajanja od intervjua.

Prilikom provedbe intervjua uživo, istraživačica je birala javna mjesta poput parkova kako bi sudionicima omogućila što veću privatnost i mir. Prije početka intervjua, istraživačica je kroz neformalni razgovor sa sudionicima/ama nastojala uspostaviti međusobno povjerenje. Nakon toga, prije početka audio snimanja intervjua, sudionici/e su dali usmenu privolu za sudjelovanje u istraživanju, kao i za audio snimanje intervjua, uz napomenu kako će audio snimke biti čuvane na lozinkom zaštićenom računalu, da će im moći pristupiti jedino

istraživačica i mentor istraživanja, te da će same audio snimke biti obrisane nakon faze transkripcije. Uz to, anonimnost, odnosno povjerljivost³, se sudionicima zajamčila i brisanjem bilo kakvih identificirajućih faktora (poput imena, naziva fakulteta, naziva kolegija, i sl.) iz samih transkripata, a na mjesto izbrisane identificirajuće informacije u transkriptu je uglavnom zagradom navedeno kako je informacija obrisana, o čemu su sudionici također bili obaviješteni pri davanju privole. Nadalje, obzirom na osjetljivost teme istraživanja, istraživačica je sudionicima tijekom intervjua, neposredno prije početka cjeline o osobnim iskustvima, još jednom napomenula kako se cjelina tiče osobnih iskustava sa seksualnim uznemiravanjem te da imaju pravo odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje ili odustati od intervjua. Naposljetku, dana je informacija o institucijama i nevladinim organizacijama koje se bave prijavama seksualnog uznemiravanja. U skladu s ostalim etičkim pravilima i smjernicama, svim sudionicima dodijeljeni su pseudonimi u prikazu rezultata. Istraživanje je odobrilo Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (odluka broj 09-2020/21).

4.4. Metodološka ograničenja

Činjenica kako je intervju provodila mlađa, ženska osoba, mogla je potencijalno utjecati na odgovore ispitanika/ca, u smislu da su mogli odgovore, svjesno ili nesvjesno, oblikovati prema onome što bi se moglo smatrati poželjnim shvaćanjima seksualnog uznemiravanja. S druge strane, obzirom na to da su sudionici/e znali da je istraživačica ujedno i studentica, moguće je i suprotno — da su jednaki odnosi moći između istraživačice i sudionika/ca zapravo omogućili iskreniji razgovor. Također, važno je istaknuti kako se većina intervjua provodila tijekom kampanje “Nisam tražila”, prilikom čega su domaći mediji intenzivnije izvještavali o slučajevima u kojima su profesori bili optuženi za seksualno uznemiravanje studentica ili kolegica, što je također moglo oblikovati predodžbe sudionika/ca o seksualnom uznemiravanju u visokoobrazovnim institucijama. Kompletna istraživačka triangulacija, kojom bi se mogla povećati pouzdanost analize, nije provedena za potrebe ovog diplomskog rada, budući da njegova forma zahtijeva individualni rad na prikupljanju i analizi materijala.

³ Za razliku od kvantitativnih istraživanja, u kvalitativnim je istraživanjima identitet sudionika/ca poznat istraživaču/ici, radi čega pojedini autori smatraju kako bi se, umjesto anonimnosti, u kvalitativnim istraživanjima trebao koristiti pojam povjerljivosti podataka (Vučković Juroš, 2022).

5. ANALIZA PODATAKA

Za potrebe ovog rada provedena je teorijska tematska analiza budući da su prije analize podataka razrađeni ciljevi, odnosno istraživačka pitanja te konzultirane teorije čija se povezanost s podacima nastojala propitati kroz sam proces analize. Iako ne postoje univerzalna pravila za provedbu tematske analize, za potrebe ovog diplomskog rada, oslanjali smo se na upute i sugestije, odnosno svojevrsni vodič Braun i Clarke (2006) o faktorima koje bi valjalo uzeti u obzir pri provedbi tematske analize podataka. Kako ističu autorice, tematska je analiza metoda analize kvalitativnih podataka koja omogućava identificiranje, dublje razumijevanje, opisivanje te eventualno pojašnjavanje i kontekstualiziranje određenih obrazaca, odnosno tema koje se pojavljuju u prikupljenim podacima. Pritom, tematska analiza stavlja naglasak na ulogu istraživača/ice u prethodno opisanom procesu analize, tijekom kojeg se istraživač/ica vidi kao aktivni sudionik interpretacije i oblikovanja dobivenih tema, umjesto da ih samo “izvlači”, odnosno navodi iz podataka. Također, budući da nije striktno vezana ni uz jedan teorijski okvir, već može biti korištena u različitim teorijskim okvirima, Braun i Clarke napominju i kako je, pri iznošenju rezultata u radovima, korisno opisati sam proces, odnosno logiku iza provedene tematske analize, kao i teorijske orijentacije istraživača/ice ili, primjerice, osobne stavove koji su eventualno mogli utjecati na interpretaciju podataka.

Braun i Clarke (2006, str. 9) tvrde kako je tematska analiza uglavnom esencijalistička ili realistička, konstruktivistička, ili pak kontekstualistička metoda analize podataka. Esencijalistička, odnosno realistička metoda fokusira se na analizu subjektivne percepcije, odnosno osobnih značenja koja ljudi pridaju stvarnosti. Konstruktivistička metoda analizira utjecaj društvenih normi i diskursa na oblikovanje osobnih značenja, dok se kontekstualistička metoda nalazi između ovih dvaju metoda jer nastoji saznati na koje načine pojedinci tumače vlastita iskustva, ali i u kojoj mjeri širi društveni kontekst utječe na individualna iskustva. Za razliku od induktivne tematske analize, teorijska, deduktivna tematska analiza obično je vođena teorijskim ili analitičkim interesom istraživača/ice u određenom području, radi čega je više eksplicitno usmjeravana od strane analitičara/ke, dok je induktivna tematska analiza primarno vođena podacima. Uz to, teorijski oblik tematske analize obično pruža manje bogat opis podataka u cjelini, ali daje detaljniju analizu određenog aspekta podataka (Braun i Clarke, 2006,

str. 12) te se istraživač, pri kodiranju dobivenih podataka, vodi specifičnim, prethodno postavljenim istraživačkim pitanjem. Pritom smatramo važnim naglasiti stav Braun i Clarke kako se istraživači nikada u potpunosti ne mogu odvojiti od vlastitih teorijskih i epistemoloških shvaćanja svijeta koji nas okružuje, odnosno da podaci nikad nisu kodirani u potpunom epistemološkom vakuumu.

5.1. Provedba tematske analize

Za razliku od induktivne tematske analize, kojom se iz pregleda svih dobivenih podataka nastoje prepoznati teme bez oslanjanja na unaprijed postojeći okvir kodiranja ili unaprijed stvorene analitičke predodžbe, u ovom je radu primijenjena takozvana teorijska tematska analiza. Dakle, pri samoj analizi podataka, provedena je tematska analiza na latentnoj razini, što znači da je istraživačica nastojala ići dublje od samog semantičkog sadržaja dobivenih podataka. Tematska analiza ovog je rada, tako, bila i kontekstualistička tematska analiza, budući da se, kroz želju za dubljim razumijevanjem individualnih definicija seksualnog uznemiravanja, nastojalo shvatiti kako studenti doživljavaju i tumače svoje percepcije dok se, s druge strane, htjelo razumjeti i utječe li i koliko širi društveni kontekst na iskazana shvaćanja fenomena seksualnog uznemiravanja i njegovih različitih faktora.

5.2. Strategija kodiranja

Nakon provedbe intervjua, istraživačica je manualno transkribirala intervjue i analizirala podatke, pri čemu nije korišten nijedan softver za kvalitativnu analizu podataka. Prije samog postupka kodiranja, istraživačica se temeljito upoznala s podacima tako što je nekoliko puta preslušavala audio snimke, odnosno čitala same transkripte intervjua (faza familijarizacije sa sirovim podacima). Istraživačica je nekoliko puta ranije kodirala same intervjue za različita istraživačka pitanja iz nekoliko cjelina protokola intervjua, budući da je istraživanje bilo dio međunarodnog znanstvenog projekta iz kojeg je proizašao i znanstveni članak. Za potrebe ovog diplomskog rada, istraživačica je ponovo nekoliko puta pročitala sve transkripte intervjua,

odnosno kodirala intervjuje sukladno istraživačkim pitanjima relevantnim za ovaj diplomski rad, to jest, njegove ciljeve i svrhu.

Proces analize podataka započeo je otvorenim, deskriptivnim kodiranjem, odnosno identifikacijom i bilježenjem inicijalnih kodova u prikupljenim podacima (faza generiranja početnih kodova). Konkretnije, podaci su prvotno fragmentirani na manje dijelove koji su predstavljali potencijalno značajne informacije, radi čega im je dodijeljen kod koji opisuje njihov sadržaj ili značenje. Nakon toga, istraživačica je analizirala odnose među kodovima, ispitujući njihove sličnosti u kontekstu istraživačkih pitanja (faza prepoznavanja obrazaca). Kodovi su, zatim, bili grupirani u podteme, a podteme u šire teme (faza pronalaženja tema). Tema, kao ključni element tematske analize, obrazac je koji, u odnosu na istraživačko pitanje, obuhvaća nešto značajno u podacima. Svrha grupiranja podataka u teme je lakša organizacija i interpretacija sirovih kvalitativnih podataka, odnosno lakši pregled i shvaćanje ključnih ideja ili koncepata koji proizlaze iz podataka (Braun i Clarke, 2006, str. 10). Tijekom procesa tematske analize, kodovi, podteme i teme mijenjane su ili redefinirane, nekoliko puta — bilo da im je mijenjano nazivlje, da ih se nanovo prihvaćalo ili odbacivalo obzirom na značaj za odgovor na istraživačko pitanje ili da ih se pregrupiralo u druge teme/podteme (faza revidiranja tema). Primjerice, neke su podteme postale teme, podteme prebačene u drugu temu, i tako dalje. Konkretno, inicijalna je raspodjela tema kojima se shvaća studentska percepcija seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja izgledala ovako:

Tablica 2. Inicijalne teme i podteme

Inicijalna tema	Inicijalna podtema
Izostanak pristanka	/
Moć i hijerarhija	<i>Statusna</i> <i>Fizička</i> <i>Ucjena</i>

	<i>Verbalno do fizičkog</i>
Spol	/
Dob	/
Teško definirati/prepoznati	<i>Ovisi o vrsti odnosa Subjektivni dojam Krivo protumačeno Seksizam vs seksualno uznemiravanje</i>
Sveprisutan društveni fenomen	<i>Uči se kroz socijalizaciju Ukorijenjeno u društvu</i>

Ovakva, inicijalna, raspodjela tema i podtema, kao i njihovog nazivlja, uglavnom se ispostavila preširokom, odnosno redundantnom za potrebe rada, u smislu da je nekoliko tema predstavljalo iste ili vrlo slične obrasce, radi čega je bilo logično sumirati ih pod jednu temu. To je vidljivo, primjerice, u slučaju prvotne teme “Moć i hijerarhija”, koja je nakon faze revidiranja pretvorena u podtemu i svrstana u temu “Nejednaki odnosi moći”.

Tablica 3. Finalne teme i podteme

Finalna tema	Finalna podtema
Izostanak pristanka	/
Gradacija intenziteta	/
Rodno obilježena pojava	/

Nejednaki odnosi moći	<i>Moć profesora i hijerarhija</i> <i>Dob</i>
Nejasnoća prepoznavanja i definiranja	<i>Vrsta odnosa i kontekst</i> <i>Važnost subjektive percepcije</i> <i>Rodne uloge i socijalizacija</i> <i>Ukorijenjenost i normalizacija</i>

U ovom je dijelu ujedno važno napomenuti i kako istraživačica u proces analize podataka nije krenula s razmišljanjem kako su teme koje se najfrekventnije pojavljuju u intervjuima ujedno i najvažnije. Odnosno, u skladu s promišljanjima Braun i Clarke (2006), smatrala je kako finalne teme ne moraju nužno biti one koje su najučestalije, već one koje najbolje daju odgovore na istraživačka pitanja. Ipak, kao što je opisano u idućem poglavlju o rezultatima istraživanja, ta su se dva aspekta često presijecala, pa su teme koje su protumačene kao najvažnije nerijetko bile i vrlo frekventne u intervjuima. Davanje finalnih naziva i objašnjenja temama i podtemama, odnosno njihova analiza i pojašnjenje, dakle, bio je zadnji korak u procesu tematske analize. Detaljna analiza prepoznatih finalnih tema i podtema raspisana je u idućem poglavlju.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nastojeći odgovoriti na istraživačka pitanja o studentskoj percepciji i definiciji seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja, istraživačica je identificirala nekoliko ključnih tema — *izostanak pristanka*, *gradacija intenziteta seksualnog uznemiravanja*, *rodna obilježena pojava*, *nejednaki odnosi moći* i *nejasnoća prepoznavanja*, odnosno teškoća samog definiranja seksualnog uznemiravanja, posebice u potencijalno problematičnim situacijama. U ovom ćemo dijelu rada detaljnije pojasniti dobivene teme.

Tablica 4. Frekventnost tema i podtema

Frekventnost tema i podtema	N = 18
Izostanak pristanka	17
Gradacija intenziteta	18
Rodno obilježena pojava	17
Nejednaki odnosi moći	16
<i>Moć profesora i hijerarhija</i>	16
<i>Dob</i>	15
Nejasnoća prepoznavanja i definiranja	11
<i>Vrsta odnosa i kontekst</i>	11
<i>Važnost subjektive percepcije</i>	8
<i>Rodne uloge i socijalizacija</i>	11
<i>Ukorijenjenost i normalizacija</i>	12

6.1. Izostanak pristanka

Seksualno uznemiravanje studenti uglavnom opisuju kao situaciju u kojoj sudjeluje dvoje ljudi, a na koju jedna od osoba nije izričito pristala. Pritom, osoba koja vrši seksualno uznemiravanje može koristiti različite vrste prisile, poput manipulacije, vlastite hijerarhijske moći ili direktne, fizičke prisile kako bi ostvarila određeni cilj, pri čemu se nerijetko kod žrtve javlja i osjećaj neugode koji indicira neželjeni karakter situacije, odnosno izostanak jasnog pristanka žrtve.

Na pitanje *Kako bi ti svojim riječima definirao/la seksualno uznemiravanje?* kazivačice i kazivači su odgovarali:

“[Seksualno uznemiravanje je] bilo što što uključuje ili komentare ili dodire koji drugoj strani izazivaju neugodu, čine da se osjeća podređeno, posramljeno ili jednostavno samo da joj se ne sviđa takav komentar, dodir ili gledanje.” - Eva, 23, studentica

“Seksualno uznemiravanje je bilo koji oblik neprimjerenog, pa čak bi rekla i gledanja, odmjeravanja, diranja po nekim intimnim dijelovima do onda, dakle, doslovnog napastovanja osobe, prisilnog ljubljenja, grljenja, spolnog općenja (...). Dakle, široki spektar, nije nužno samo nešto za što postoje fizički dokazi.” - Marta, 22, studentica

6.2. Gradacija intenziteta

Pri konstruiranju vlastitih definicija seksualnog uznemiravanja, studentice i studenti razlikuju intenzitete seksualnog uznemiravanja, pri čemu navode kako ono gradira od verbalnih do fizičkih oblika. Pogled, komentar ili šala najčešće se vide kao blaži oblici seksualnog uznemiravanja, dok su fizički oblici, poput neprimjerenog dodira, shvaćeni kao teži oblici seksualnog uznemiravanja. Silovanje se često navodi kao krajnji i najteži oblik seksualnog uznemiravanja.

Jedan je kazivač seksualno uznemiravanje definirao na idući način:

“Ja bih rekao da je [seksualno uznemiravanje] svaki seksualni akt koji uključuje dvije osobe, a u kojoj akter koji vrši seksualno uznemiravanje nema pristanak osobe ili pojedinca na kojem to radi. Seksualno uznemiravanje zapravo može biti jedan mali kišobran koji obuhvaća više stvari. To može biti šlatanje, nanošenje sebe na drugoga i može biti najgora vrsta seksualnog uznemiravanja što je silovanje.” - Eugen, 23, student

Upitana o primjerima seksualnog uznemiravanja, druga je kazivačica dala svoje viđenje gradacije intenziteta seksualnog uznemiravanja:

“S jedne strane imamo razna dovikivanja, pogrдна imena prvo za same žene, a zatim i za njihove spolne organe, kao i isticanje njihovih spolnih organa i atributa u javnosti. Dalje, s druge strane, imamo i tu veću razinu koja prelazi tu nekakvu verbalnu razinu, dolazimo do fizičke razine gdje se javlja dodirivanje žena, gledanje ispod suknje i na kraju dolazimo do samog čina silovanja.” - Lana, 23, studentica

6.3. Rodna obilježenost pojave

Kao najčešće žrtve seksualnog uznemiravanja u 17 od 18 intervjua navode se žene, dok se muškarci vide kao najčešći počinitelji seksualnog uznemiravanja. Konkretnije, u kontekstu institucija visokog obrazovanja, u 16 od 18 intervjua profesori su navedeni kao najčešći počinitelji seksualnog uznemiravanja, što kazivačice i kazivači nerijetko vežu uz nejednake odnose moći između profesora i studenata. Ova se tema javljala kroz širi kontekst i protokol intervjua, te je kasnije u razgovoru bila uglavnom dodatno potvrđivana kroz konkretna pitanja *“Prema tvome mišljenju, tko su osobe koje najčešće vrše seksualno uznemiravanje na fakultetima?”*, *“Smatraš li da su neke skupine ljudi izloženije seksualnom uznemiravanju od drugih?”* te *“Misliš li da odnosi moći, odnosno ovisnost o nekome, utječu na mogućnost seksualnog uznemiravanja na fakultetu?”*.

Luka, dvadesettrogodišnji student, ovako je obrazložio svoje mišljenje:

IJ: Misliš li da odnosi moći na fakultetu utječu na mogućnost da netko bude seksualno uznemiravan?

Luka: Da, sigurno. Što čovjek ima veći autoritet, više toga mu je dopušteno. I misli da može proći bez posljedica pa si previše uzima za pravo.

IJ: A misliš li da je seksualno uznemiravanje od strane profesora ili profesorica drugačije od seksualnog uznemiravanja među studentima?

Luka: Sigurno je. Mislim da je to dosta različito. Barem po samom doživljaju, kad te netko stariji ili netko sa faksa uznemirava. Mislim da to puno teže pada osobi nego da se vršnjački studenti međusobno uznemiravaju. Mislim da osoba pređe lakše preko [vršnjačkog uznemiravanja] (...).

IJ: Što misliš, tko je neki tipični počinitelj seksualnog uznemiravanja u cijelom sustavu Sveučilišta?

Luka: Mislim da to najviše rade muški profesori, da su najveći inicijatori toga. Nisam nikad čuo da je ženska profesorica uznemiravala mušku osobu."

Drugi je student ovako pojasnio rodnu obilježnost seksualnog uznemiravanja, kao i nejednake odnose moći koje veže uz shvaćanje seksualnog uznemiravanja u visokoobrazovnim institucijama:

"(...) Mislim da [seksualno uznemiravanje] postoji na svim razinama društva, da će uvijek nekako više pozicionirana osoba, uglavnom muškarac, zlostavljati niže pozicioniranu žensku osobu. Znači, studentice, doktorandice, pa ih profesori zlostavljaju. Teško da će jedan profesor zlostavljati drugu profesoricu zato što je ona uvjerena, recimo, u svoju moć. Ona će sigurno odmah sazvati komisiju, ona će sigurno odmah opaliti šamar (...)." - Petar, 20, student

6.4. Nejednaki odnosi moći

Uz izostanak pristanka te različite intenzitete seksualnog uznemiravanja, studentice i studenti, dakle, seksualno uznemiravanje vide i kao posljedicu nejednakih odnosa moći u društvu te društvenim institucijama poput onih obrazovnih. Navode kako seksualno uznemiravanje, posebice u kontekstu visokoobrazovnih institucija, definiraju nejednaki odnosi moći među akterima. Točnije, smatraju kako seksualno uznemiravanje češće provodi osoba na poziciji moći koja svoju moć i autoritet može koristiti kako bi ostvarila određeni cilj.

6.4.1. Moć profesora i hijerarhija

U kontekstu institucija visokog obrazovanja, ova se tema najčešće pojašnjava kao mogućnost profesora da ucjenjuju studente/ice u pogledu prolaska ili neprolaska ispita. Javlja se, iako vrlo rjeđe (u šest intervjuja), i razmišljanja o obratnim, neistinitim prijavama ili odnosima moći u kojima bi studenti/ce, u želji da polože ispit, mogli profesore/ice ucijeniti prijetnjom o neistinitoj prijavi seksualnog uznemiravanja, iako se napominje kako je to rijetkost. Dakle, kazivačice i kazivači u velikoj mjeri smatraju kako su profesori ti koji imaju višu poziciju moći te utjecaj i autoritet u fakultetskoj hijerarhiji nad studentima/icama, budući da im mogu prijetiti neprolaskom kolegija ukoliko ne učine ono što oni žele.

“... da neki profesor prema meni bude seksualno nasilan, ja bih prva razmislila bih li prijavila ili ne jer on može utjecati na moj akademski razvoj. Moj bilo kakav razvoj zapravo. On, u neku ruku, odlučuje o mojoj budućnosti. On odlučuje hoće li me pustiti na ispit, on je ipak neka, kako bih rekla, veća karika na fakultetu od mene, obične studentice.” - Katarina, 23, studentica

6.4.2. Dob

Uz to, na nejednake odnose moći koji su jedan od faktora definiranja seksualnog uznemiravanja, utječe i dob osoba koje, svojevoljno ili ne, sudjeluju u potencijalno uznemiravajućoj situaciji. Konkretnije, studentice i studenti većinom smatraju kako su stariji profesori ti koji najčešće vrše seksualno uznemiravanje nad mlađim studenticama jer su zbog svoje dobi sklonije manipulaciji. Ovo se objašnjava kroz nedostatak životnog iskustva te činjenicu kako se nalaze na početku studiranja, radi čega više ovise o profesorima koje će vjerojatnije još vidati tijekom trajanja studija, nego što je to slučaj sa starijim studenticama i studentima.

“Rekla bih da su seksualnom uznemiravanju češće izložene žene i možda prve godine studija, pošto su još uvijek mladi i nezreli pa ne znaju u potpunosti percipirati što je prihvatljivo, a što nije. U srednjoj školi ipak imamo puno personalniji odnos s profesorima, pa možda ne vide tu neku granicu koja bi trebala postojati na fakultetu.” - Eva, 23, studentica

“(…) Mislim da je dob isto jedan od faktora [seksualnog uznemiravanja]. Neke si stvari čovjek ne bi dopustio, baš na faksu, reći starijoj osobi, starijoj ženi, zrelijoj ženi. Iako, nije nužno tako. Možda misli da će kod mlađih djevojaka neke stvari bolje proći (...). Mislim da je drugačije [seksualno uznemiravanje među studentima nego seksualno uznemiravanje od strane profesora], Ne po količini, nego baš vrsti uznemiravanja. Jer, jedan na jedan među studentima smo na istoj poziciji, a kad se dešava od strane profesora to je ta moć koja te možda priječi da prijaviš, da mu se suprotstaviš, jer ti možda ocjena ovisi o njemu, život ti ovisi o njemu. Možeš upropastiti ostatak studiranja ako ti to radi profesor. Zbog toga se često prešućuje. Jer misliš, kao, lakše je neke stvari progutati, objasniš si da nije to tako strašno. Jednostavno smo tako i navikli. Kao, pusti, odmahni glavom, proći će.” - Klara, 25, studentica

Dob se, dakle, također javlja i kao važan faktor shvaćanja razlike između seksualnog uznemiravanja od strane profesora/ice te seksualnog uznemiravanja među studentskom populacijom. Studentice i studenti seksualno uznemiravanje među studentima shvaćaju manje ozbiljnim od onog koje vrši fakultetsko osoblje, budući da među studentima ne postoji moć koja

proizlazi iz fakultetske hijerarhije, odnosno, njihov akademski uspjeh ne ovisi o drugim studentima, radi čega se osoba koja doživi seksualno uznemiravanje od strane vršnjaka može lakše zauzeti za sebe, nego što je to slučaj kad uznemiravanje vrši profesor/ica.

“Što se tiče seksualnog uznemiravanja među vršnjacima, mislim da su drugi vršnjaci puno voljniji reagirati na takve stvari i osuditi takvo ponašanje u društvu. (...) sve se više uči mlade da na neki način reagiraju na takve situacije (...). I mislim da, zbog te razine moći, opet je veća vjerojatnost da će prije reagirati na nekakvo vršnjačko uznemiravanje nego što će reagirati na osobu koja je ima više moći od njih.” - Lana, 23, studentica

Jedan je student to shvaćanje pojasnio u odgovoru na pitanje *“Što ne bi spadalo u seksualno uznemiravanje?”*:

“Ako postoji neka velika razlika u godinama između dvoje sudionika seksualnog uznemiravanja, onda mislim da postoje neke jasne granice koje se trebaju poštivati. [U seksualno uznemiravanje ne bih svrstao] nekakvo vršnjačko nasilje, neku zajebanciju i šalu, ako se kroz šalu priča nešto, a da ona to shvaća kao seksualno uznemiravanje. Ali, naravno, ako je velika dobna razlika, onda to spada u seksualno uznemiravanje. A što se tiče vršnjačke dobi, onda to mislim da nije [seksualno uznemiravanje]. A može se shvatiti kao da je.” - Luka, 23, student

6.5. Nejasnoća prepoznavanja i definiranja

Nadalje, studentice i studenti u intervjuima nerijetko ističu i nejasnoću definiranja, odnosno teškoću razgraničavanja onoga što jest od onoga što nije seksualno uznemiravanje. Jedan je student sumirao generalne teškoće u pronalasku univerzalne definicije seksualnog uznemiravanja:

“ (...) Naći neki glavni faktor kako bi definirali seksualno uznemiravanje po nekim pravilima pa da i kaznimo nekoga tko to radi je, zapravo, dosta teško. Mislim da ovisi o svima nama, kako to definiramo i shvaćamo te komentare i dodire. Mogli bismo nategnuto definirati nešto, pa bi onda

određeni dio populacije smatrao to preoštrim i preuštogljenim (...). Mislim da ne možemo naći jedan glavni neki faktor. Mislim da svi drugačije gledamo na to. I da muškarci i žene drugačije gledaju na to. Čak bi rekao i da neka seksualna orijentacija igra ulogu, da strejt⁴ muškarcu gotovo ništa nije seksualno uznemiravanje, iako uvijek ima iznimki. A strejt ženi, opravdano, više toga smeta i više toga smatra neprimjerenim. Pogotovo u ovim našim temperamentnijim kulturama. Ne mogu reći da smo primitivniji, ali na toj balkanskoj razini mislim da je seksualno uznemiravanje učestalije.” - Dario, 24, student

6.5.1. Vrsta odnosa i kontekst

Kao dodatan faktor kojeg treba uzeti u obzir pri definiranju seksualnog uznemiravanja, ističe se kontekst situacije i vrsta odnosa, uz naglasak na razliku između privatnih i profesionalnih odnosa te razlike u njima prikladnim ponašanjima. Drugim riječima, ponašanje koje je prihvatljivo u privatnim odnosima, primjerice s prijateljima ili obitelji, možda neće biti prikladno u profesionalnim odnosima, primjerice s kolegama ili nadređenima.

“[Seksualno uznemiravanje su] bilo koji oblici dodirivanja na koje osoba nije pristala, bilo koji nadimci koji nisu primjereni za odnos te dvije osobe. Znači, neki preprijateljski stav ili preseksualizirani nadimci ukoliko se, recimo, radi o kolegama ili o odnosu profesora i studenta.”
- Eva, 23, studentica

“(...) da mi profesorica kaže “Kolegice, imate jako lijepu kosu”, ja njoj na to kažem “hvala” i krenemo pričati o frizeru, ne bih to definirala kao seksualno uznemiravanje. Ali, da mi muški profesor kaže nešto, bih. Ovisi, mislim, i o tim rodnim odnosima. Ovisi od koga ti dolazi kompliment ili neki fizički dodir (...). Mislim da to hoćemo li nešto definirati kao seksualno uznemiravanje ili ne, najviše ovisi o kontekstu u kojem se to odvija. Ovisi od koga dolazi i na koji način te dvije strane sudjeluju u interakciji.” - Ana, 25, studentica

⁴ Sleng za heteroseksualnu osobu.

6.5.2. Važnost subjektivne percepcije

Nadalje, kazivačice i kazivači ističu i značaj osobne percepcije, odnosno subjektivnog dojama pri definiranju seksualnog uznemiravanja, pojašnjavajući kako različite osobe mogu različito tumačiti istu situaciju. Iz tog se razloga kod potencijalnih žrtava u određenim situacijama javlja i sumnja u vlastito pogrešno tumačenje situacije, odnosno motiva i namjera osobe s kojom su se našli u interakciji. Zbog ovih se faktora nekoliko puta kroz intervjuje spominje i teškoća distinkcije seksizma od seksualnog uznemiravanja te dopustivog i nedopustivog ponašanja na koje treba, odnosno ne treba reagirati.

“(...) mislim da je suglasnost jako bitna, odnosno pristanak jedne ili dvije osobe, da se to ne bi smatralo seksualnim uznemiravanjem. Čim jedna od dvije osobe ne pristane na nešto, već to čini diskutabilnim.” - Tina, 23, studentica

6.5.3. Rodne uloge i socijalizacija

Nastavno na faktor subjektivne percepcije, ističe se i razlika između muškaraca i žena kad je u pitanju shvaćanje i određivanje ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg. Kao uzrok tomu, kazivačice i kazivači naglašavaju razlike u primarnoj i sekundarnoj socijalizaciji, posebice odgoju muškaraca i žena koji se odvija pod utjecajem patrijarhalnih ideja o očuvanju ženske “čednosti”, odnosno promicanju promiskuiteta kod muškaraca.

Ističu se i dva kontradiktorna osjećaja koja se mogu javiti kod muškaraca koji dožive seksualno uznemiravanje od strane ženske osobe — sram što je žena dominantnija od njih i/ili ponos što, bivajući ti kojima se žena udvara, ispunjavaju društvene norme koje podržavaju njihovu promiskuitetnost i doživljavanje ženskog udvaranja kao komplimenta. Ovakva društvena očekivanja pretpostavljaju da muškarci trebaju biti skloni prihvatanju seksualnih ponuda, odnosno da im se promiskuitetno ponašanje često pripisuje kao poželjna karakteristika. Uz ostale faktore koji utječu na odluku o prijavljivanju seksualnog uznemiravanja (poput nepovjerenja u

institucije RH), društvene norme se ističu i pri davanju mogućih objašnjenja diskrepancije između muškaraca i žena kad su u pitanju prijave seksualnog uznemiravanja.

“ (...) još nisam čuo da žena seksualno uznemirava muškarca. Stvarno moram reći da je to rijetkost. Ali, recimo, kad gledamo na mikroperspektivi, kad gledamo noćni izlazak u klub, doživio sam i vidio sam hrpu puta da dolazi do nečega što bi možda mogli uvrstiti u definiciju seksualnog uznemiravanja, a to je da, ne znam, žene hvataju muškarce za stražnjice, trgaju košulje sa njih jer žele vidjeti nabildane pločice, i tako neke stvari. Mislim da je razlika između žena upravo ta interpretacija, generalno žene će to odmah shvatiti kao grozno i napad. Okej, je, osjećaš se grozno, strah te je, nesigurno, anksioznost, a muškarcima to zapravo diže ego, misle si da su super, ispadaju velike face pred svojim prijateljima. Naravno, muškim prijateljima. Tako da, to je jedan dobar primjer koji može ući u tu definiciju seksualnog uznemiravanja, ali muškarac nijedan, ili velika većina njih, neće to prijaviti kao seksualno nasilje jer neće to uopće doživjeti kao seksualno nasilje.” - Eugen, 23, student

Slično razmišljanje dijeli i Karlo (30, student):

“ IJ: Kad razmišljaš generalno o seksualnom uznemiravanju na fakultetima, što bi rekao, tko je možda najčešći počinitelj?

Karlo: Profesor, muškarac, 30 nadalje. Mislim, sigurno ima i žena, ali te primjere valjda, dečki se previše srame priznati.

IJ: Zašto bi se dečki sramili priznati tako nešto, što ti misliš?

Karlo: Pa, zato što je nametnuto da to treba biti kompliment.

IJ: A zašto? Tko nam je to nametnuo, što misliš?

Karlo: Mislim da je to nametnuto od heteroseksualnih, cis muškaraca, ne od nikog drugog. Da ne smije postojati uopće situacija u kojoj je žena imala ikakvu seksualnu kontrolu nad tobom, pa čak i u takvoj situaciji. Kao, sramotno je da se to dogodi.”

S druge strane, žene, budući da su učene kako je poželjno da imaju što manje seksualnih partnera te, imajući u vidu ipak dominantno društveno i osobno shvaćanje kako su žene češće žrtve seksualnog uznemiravanja, kazivačice i kazivači, razgovarajući o temi različite socijalizacije muškaraca i žena, smatraju i kako su žene češće kroz odgoj upozoravane da obrate pozornost na svoju okolinu, odnosno da budu svjesne seksualnog uznemiravanja kao permanentne opasnosti, radi čega su eventualno sklonije češćem prepoznavanju, doživljavanju i prijavljivanju određenih interakcija kao seksualno uznemiravajućih u odnosu na muškarce.

“(…) kultura igra jedan veliki faktor. Iz osobnih iskustava, kad s kolegicama dođem na ovako neku temu, kažu mi, to jest moje shvaćanje je, potrudit ću se da ne ispadnem offensive jer ja sam muškarac koji priča o ženama pa da ne bi bilo, moramo poštivati političku korektnost (smijeh), ali moje shvaćanje toga je da je strah od silovanja kod žena duboko internaliziran i institucionaliziran strah i proces. Hrpuna cura, kolegica i prijateljica, su mi rekle da kad su bile male, kad su počele izlaziti van, mame su ih uvijek upozoravale da se paze, da ne idu same, da idu sa prijateljicom, da ne idu u mrak, da ih zovu kad dođu doma, da ne idu taksijem, da nikad ne znaš, da se klone sumnjivih mjesta. Taj svemogući strah od seksualnog uznemiravanja i silovanje kao najgore što se ženi, osim ubojstva, može dogoditi, je duboko ukorijenjen u ženskoj psihi, u njihovoj stvarnosti, od malena ih uče da postoji ta prijetnja (...), a muškarcima, evo, ja sam muškarac i odgajan sam kao muškarac, i nikad me nisu učili da se moram bojati da će me netko kidnapirati, silovati ili slično. Dapače, stariji muškarci su govorili prije izlaska “tako je, ajde dečki, odite u lov, lovite cure”. Znači, ono, zvuči grozno, to nije govoreno s lošim namjerama, da se razumijemo, nitko nam kad smo bili mali nije rekao “odite, silujte žene”, ali vidimo tu crtu u našem odgoju (...).” - Eugen, 23, student

6.5.4. Ukorijenjenost i normalizacija

Nastavno na rodne uloge i drugačiju socijalizaciju muškaraca i žena, u intervjuima se kao faktor koji doprinosi nejasnoći prepoznavanja i definiranja seksualno uznemiravajućeg ponašanja ističe i sveprisutnost, normalizacija i banalizacija ovog fenomena u društvu, kulturi i društvenim normama, kao i generacijski jaz i rodne razlike kad je u pitanju shvaćanje prihvatljivog, to jest, neprihvatljivog ponašanja i osobnih granica.

“(...) ne znam može li se preobrazovati starije generacije kojima uopće nije jasno kako se sad netko sjetio nakon, ne znam, tri godine ili deset godina prijaviti da ju je recimo profesor silovao. Vjerujem da njima zaista nije jasno kako to sad može biti silovanje ili kako se sad ona tog sjetila nakon tri godine i kako ona sad to misli dokazati. To sve potječe iz nekog neinformiranja o temi i u toj dobi ti više na pada napamet promijeniti mišljenje, ti si odrastao s tim da ti je normalno zafučkati lijepoj ženi kad ju vidiš, uopće ti ne pada napamet da sad to pokušavaš sagledati iz drugog kuta, iz pozicije nove generacije ili iz pozicije žena iz tvoje generacije. Nego, jednostavno, tebe su tako naučili da je normalno i čini mi se da većina ima tako neko mišljenje da, ono, da prije trebamo naučiti kćer ili unuku da se pristojno oblači i ne izaziva i slično, nego naučiti sina da ne trubi nekoj zgodnoj curi koju je vidio na pješačkom.” - Mia, 20, studentica

Pored toga, zanimljivo je primijetiti i naizgled logičnu povezanost podteme važnosti subjektivne percepcije pri karakteriziranju određenog čina kao seksualno uznemiravajućeg te prethodnog dijela studentske definicije seksualnog uznemiravanja kao interakcije u kojoj izostaje pristanak jedne osobe, na način da osoba koja percipira interakciju kao seksualno uznemiravajuću vjerojatno ujedno i ne daje pristanak na takvu interakciju. Ipak, u nekoliko se intervjuja javlja i problematika definiranja interakcije kao seksualno uznemiravajuće od strane objektivnog promatrača, ukoliko postoji pristanak obje osobe koje se nalaze u interakciji, odnosno ukoliko izostaje subjektivno doživljavanje situacije kao seksualno uznemiravajuće od strane njenih aktera što, dugoročno, može otežavati sastavljanje službene definicije seksualnog uznemiravanja u visokoobrazovnim institucijama.

“[Seksualno uznemiravanje] ne bi bile čak i zapravo sve te stvari koje sam sad nabrojala da jesu, ako ne izazivaju neugodu kod druge osobe. Znači, ako meni sad moj dečko baci neki komentar ili nešto, znači, u vezi smo, znamo se, i on zna da volim kad me pohvali kako izgledam u nečemu, tako nešto nije seksualno uznemiravanje. Ako mi netko od frendova dobaci nešto što bi nekom sa strane možda zvučalo kao neprimjereno, a ja sam u redu s tim, ako nisam zamolila da prestane, da mi ne govori to, onda sve stvari koje sam prethodno nabrojala ne moraju biti seksualno uznemiravanje.” - Mia, 20, studentica

“Ne znam mogu li ja to nazvati seksualnim uznemiravanjem ako se nitko nije žalio. Ima puno situacija u kojima su profesori bili ljigavci prema curama, ali, onda opet, ima puno situacija u kojima su one sudjelovale jednako toliko i nisu se žalile na to, tako da, za mene je to seksualno uznemiravanje, a njima je to očito bio kompliment.” - Karlo, 30, student

7. RASPRAVA

Iz prethodno analiziranih podataka, zaključujemo kako studentice i studenti Sveučilišta u Zagrebu definiraju seksualno uznemiravanje kao rodno obilježenu pojavu, pri čemu se muški profesori vide kao najčešći počinitelji, a studentice kao najčešće žrtve ovog društvenog fenomena. To se viđenje nadovezuje na studentsku percepciju o utjecaju nejednakih odnosa moći, odnosno fakultetske hijerarhije na mogućnost seksualnog uznemiravanja, pri čemu studenti/ce smatraju kako se ono ponekad može koristiti i kao sredstvo ucjene. Takva shvaćanja komplementarna su s prethodnim studijama koje su pokazale kako su žene najčešće žrtve seksualnog uznemiravanja u kontekstu visokog obrazovanja (Hill i Silva, 2005, Gádyor i sur., 2012), kao i da, osim roda, na nemogućnost prepoznavanja, a samim time i prijavljivanja seksualno uznemiravajućih ponašanja, između ostalog, utječe i fakultetska hijerarhija, odnosno nejednaki odnosi moći (Tenbrunsel i sur., 2019).

Dob se također vidi značajnim faktorom u definiranju pojedine situacije kao seksualno uznemiravajuće, pri čemu studenti/ce slučajeve seksualnog uznemiravanja među studentskom populacijom smatraju manje ozbiljnima, što argumentiraju jednakim položajem studentica i studenata u fakultetskoj hijerarhiji. Nadalje, u svojim definicijama ističu i kako je ponekad nejasno, odnosno otežano razlučiti prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja, što vide kao posljedicu rodnih uloga i socijalizacije, odnosno normalizacije i ukorijenjenosti seksualnog uznemiravanja u svim sferama društva, pa tako i u obrazovanju. Uz to, studentice i studenti smatraju kako seksualno uznemiravajuća ponašanja gradiraju od verbalnih do fizičkih oblika, pri čemu su fizički oblici shvaćeni kao ozbiljniji i jasniji za uočiti. Ovo je viđenje također u skladu s prethodnim podacima kako je žrtvama teže prepoznati seksualno uznemiravanje slabijeg intenziteta, poput suptilnijih ili nefizičkih ponašanja (Tenbrunsel i sur., 2019, Schaaf i sur., 2018).

U odgovoru na drugo istraživačko pitanje, “Koje su karakteristike sudionika važne za percepciju seksualnog uznemiravanja?”, nismo uočili karakteristike koje bi bile ključne za razumijevanje studentske percepcije seksualnog uznemiravanja. Odnosno, faktori poput spola ili načina formiranja saznanja o seksualnom uznemiravanju nisu se činili važnim za shvaćanje percepcije seksualnog uznemiravanja, budući da su svi sudionici/e na gotovo identičan način definirali, odnosno percipirali seksualno uznemiravanje u institucijama visokog obrazovanja. Faktor iskustva studiranja pojavio se kao tema u nekoliko intervjua, ali jedino u smislu da su pojedini kazivači/ce istaknuli kako smatraju da je seksualno uznemiravanje na njihovim fakultetima, zbog načina organizacije nastave, možda češće ili kompliciranije za uočiti nego na ostalim fakultetima. Njihove definicije seksualnog uznemiravanja svejedno su se podudarale s definicijama ostalih kazivača/ica.

Smatramo kako samo regrutiranje i uzorkovanje nisu doprinijeli takvoj homogenosti studentskih definicija i percepcije seksualnog uznemiravanja, budući da je uzorak činilo osamnaestero studentica i studenata s različitih razina studija na nekoliko različitih zagrebačkih fakulteta, odnosno akademija. Iako su većinu uzorka činile žene, nismo uočili razlike u definicijama sudionika naspram sudionica, što je dodatan razlog da smatramo kako regrutacija i uzorak nisu utjecali na popriličnu homogenost rezultata. Uz to, percepcija studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu, podudarna je i s percepcijom studentica i studenata iz Belgije, Nizozemske, Njemačke i Švedske, kao što su pokazali Hagerlid i sur. (2023). Nastavno na taj podatak, pretpostavljamo kako bi homogenost definicija u našem uzorku zapravo mogla biti posljedica provođenja studije tijekom ili nedugo nakon kampanje “Nisam tražila”, budući da su u tom periodu mediji intenzivno izvještavali o slučajevima u kojima su profesori optuženi za seksualno uznemiravanje studentica. Takvog su stava i Hagerlid i sur. (2023), ističući kako je percepcija studentica i studenata iz pet europskih zemalja prema kojoj se, između ostalog, stariji muški profesor vidi kao najčešći počinitelj seksualnog uznemiravanja, kontradiktorna podacima koji pokazuju kako je seksualno uznemiravanje u kontekstu institucija visokog obrazovanja učestalije među studentskom populacijom ili pojedincima istih godina ili statusa (Kury i sur., 2004, Rudolfsson i sur., 2022, Vanden Auweele i sur., 2008, prema Hagerlid i sur., 2023, str. 11). U objašnjenju tog segmenta studentske percepcije, Hagerlid i sur. (2023) također ističu potencijalni utjecaj medijske reprezentacije seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog

obrazovanja kojom se popularizira stereotip muškog profesora kao najčešćeg počinitelja.

Nadalje, što se tiče trećeg istraživačkog pitanja “Smatraju li studentice i studenti da postoji razlika između muškaraca i žena kad je u pitanju percepcija seksualnog uznemiravanja?”, uočili smo potvrdne stavove. Konkretno, studentice i studenti smatraju kako muškarci i žene drugačije percipiraju seksualno uznemiravanje, što objašnjavaju u kontekstu rodni uloga i različite socijalizacije muškaraca i žena. Njihovo je viđenje kako su žene, u odnosu na muškarce, sklonije doživljavanju i prijavljivanju određenih interakcija kao seksualno uznemiravajućih. Takvi su se stavovi istaknuli i u prethodno spomenutoj jedinoj hrvatskoj kvantitativnoj studiji studentske percepcije seksualnog uznemiravanja (Balenić i sur., 2000). Kako su pokazali Schaaf i sur. (2018), slično mišljenje dijele i američke studentice i studenti. Razgovarajući o diferencijaciji studentica i studenata kad je u pitanju percipiranje seksualnog uznemiravanja, muški su studenti istaknuli smanjenu sposobnost muškaraca da okarakteriziraju ponašanje kao seksualno uznemiravajuće, napominjući kako su muškarci skloniji podcjenjivanju vlastite viktimizacije i opasnosti seksualnog uznemiravanja, posebice kad seksualno uznemiravanje vrši žena.

Naposljetku, studentice i studenti ključnim faktorima za karakteriziranje ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg smatraju i važnost subjektivne percepcije, odnosno prisustva ili izostanka pristanka osobe na koju se ponašanje odnosi, kao i vrstu odnosa između osoba, to jest, kontekst u kojem se odvija situacija, pri čemu razgraničavaju profesionalne od privatnih odnosa.

Iz svega navedenog, zaključujemo kako sociokulturna teorija i teorija opravdavanja sistema pružaju poprilično odgovarajuć okvir za razumijevanje studentske percepcije seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. Preciznije, smatramo da prethodno opisane definicije i percepcije odražavaju pretpostavke sociokulturne teorije o utjecaju širih socio-kulturnih čimbenika, poput moći i rodni uloga, na pojavu i perpetuaciju seksualno uznemiravajućih ponašanja u visokom obrazovanju. Također, studentsko mišljenje kako postoji razlika između muškaraca i žena u percepciji seksualnog uznemiravanja u skladu je s našom pretpostavkom da se takvo shvaćanje može objasniti teorijom opravdavanja sistema. Konkretno,

studentice i studenti, kako smo pokazali, smatraju da razlike u socijalizaciji muškaraca i žena, posebno učenja žena da budu seksualno submisivne, a muškaraca da budu seksualno dominantni, dugoročno, između ostalog, mogu dovesti i do toga da žene ponekad propituju vlastitu percepciju i osjećaje kad se suoče s ponašanjima za koja ne znaju procijeniti spadaju li u seksualno uznemiravanje. S druge strane, kako smatraju kazivačice i kazivači, muškarci su generalno skloniji banaliziranju i normalizaciji tuđeg ili vlastitog seksualno uznemiravajućeg ponašanja, posebice kad su sami izloženi potencijalno problematičnom ponašanju. Takvu racionalizaciju vidimo kao potvrdu naše pretpostavke da je nemogućnost prepoznavanja ponašanja kao seksualno uznemiravajućeg, između ostalog, moguće shvatiti i kao posljedicu internalizacije patrijarhalnih sustava vrijednosti.

7.1. Ograničenja provedenog istraživanja

Naposljetku, važno je navesti i ograničenja provedenog istraživanja. Prije svega, valja napomenuti kako ovdje izneseni kvalitativni rezultati mogu služiti kao koristan orijentir za daljnja kvantitativna istraživanja kojima bi se zaključci o ovoj temi mogli generalizirati na studentsku populaciju. Također, pri razumijevanju i kontekstualizaciji rezultata, treba imati na umu i kako je studija provedena tijekom ili neposredno nakon kampanje “Nisam tražila”, što je moglo utjecati na studentsku percepciju seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. Uz to, budući da je forma ovog diplomskog rada zahtijevala individualni rad istraživačice na prikupljanju i analizi materijala, nije bilo moguće provesti odvojeno usporedno kodiranje podataka od strane više istraživača/ica kojim bi se mogla povećati pouzdanost analize podataka.

8. ZAKLJUČAK

Usprkos značajnom porastu studija seksualnog uznemiravanja u visokom obrazovanju kroz prethodno desetljeće, taj fenomen i dalje predstavlja značajan problem akademskog sustava (Bloom i sur., 2021, Bondestam i Lundqvist, 2020). Ovim smo radom nastojali shvatiti faktore koji doprinose njegovoj pojavi i perpetuaciji, imajući u fokusu stavove i mišljenja studentica i studenata kao populacije koja je najizloženija ovom problemu i njegovim posljedicama (Krebs i sur., 2007, Holland i Cortina, 2017). Tematskom analizom podataka zaključili smo kako je studentska percepcija da specifičan socio-kulturni kontekst, poput patrijarhalnih društvenih normi, rodni uloga ili nejednakih odnosa moći, kao i njegova normalizacija, doprinose pojavi i perpetuaciji seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. Ova se kvalitativna studija može koristiti kao okvir za daljnja, itekako potrebna, znanstvena istraživanja ovog fenomena te, u krajnjoj instanci, nužnu prevenciju.

9. LITERATURA

American Psychological Association (2023). *Sexism*. *APA Dictionary of Psychology*. URL: <https://dictionary.apa.org/sexism> (28.8.2024.)

Amnesty International (n.d). *Women's rights*. URL: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/womens-rights/> (30.8.2024.)

Avina, C. i O'Donohue, W. (2002) Sexual harassment and PTSD: Is sexual harassment diagnosable trauma? *Journal of Traumatic Stress*, 15(1): 69 – 75.

Balenović, T., Hromatko, I., Markovina, J., Perica, V., Paratušić, A., i Poljanić, S. (2000) Studentska percepcija seksualnoga uznemiravanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9(6 (50): 811 – 827.

Banet-Weiser, S. (2018) *Empowered: Popular Feminism and Popular Misogyny*. Duke University Press.

Bloom, B. E., Sorin, C. R., Oaks, L., & Wagman, J. A. (2023) Graduate students' knowledge and utilization of campus sexual violence and sexual harassment resources. *Journal of American College Health*, 71(5): 1328 - 1331.

Bondestam, F., i Lundqvist, M. (2020) Sexual harassment in higher education – a systematic review. *European Journal of Higher Education*, 10(4): 397 – 419.

Braun, V., i Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77 – 101.

Burn, S. M. (2018) The Psychology of Sexual Harassment. *Teaching of Psychology*, 46(1): 96 – 103.

Carstensen, G. (2016) Sexual harassment reconsidered: The forgotten grey zone. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 24(4): 267 – 280.

Chapleau, K. M. i Oswald, D. L. (2014) A system justification view of sexual violence: Legitimizing gender inequality and reduced moral outrage are connected to greater rape myth acceptance. *Journal of Trauma & Dissociation*, 15(2): 204 - 218.

Clancy, K. B. H., Cortina, L. M. i Kirkland, A. R. (2020). *Opinion: Use science to stop sexual harassment in higher education*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(37),

Cleveland, J. N., Stockdale, M., i Murphy, K. R. (2000) *Women and men in organizations: Sex and gender issues at work*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Connell, R. W. (1987) *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Stanford University Press.

Connell, R.W. (2005) *Masculinities*. Berkeley i Los Angeles: University of California Press.

Crosby, F. (1984) The denial of personal discrimination. *American Behavioral Scientist*, 27(3): 371 – 386.

Cuenca-Piqueras, C., Fernández-Prados, J. S., i González-Moreno, M. J. (2023) Approach to theoretical perspectives of "sexual harassment": review and bibliometric analysis from social sciences. *Frontiers in psychology* (14): 1 – 7.

Dey, E. L., Kom, J. S. i Sax, L. J. (1996) 'Betrayed by the academy: The sexual harassment of women college faculty'. *Journal of Higher Education*, 67(2): 149 - 173.

Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0073> (29.8.2024.)

Eagly, A. H., i Mladinic, M. (1993) Are people prejudiced against women? Some answers from research on attitudes, gender stereotypes, and judgments of competence. *European Review of Social Psychology*, 4(1): 1 - 34.

European Institute for Gender Equality. (n.d.). *Sexism at work handbook: Part 1 - Understand: What is sexual harassment?* European Institute for Gender Equality. URL: https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/sexism-at-work-handbook/part-1-understand/what-sexual-harassment?language_content_entity=en (28.8.2024.)

Fitzgerald, L. F., Swan, S., i Fischer, K. (1995) Why didn't she just report him? The psychological and legal implications of women's responses to sexual harassment. *Journal of Social Issues*, 51(1): 117 – 138.

Gádyor, I., Hilbert, N., Chenot, J-F., Marx, G., Ortner, T., Summenroth-Nadya, A., Scherer, M., i Himmel, W. (2012) Frequency and perceived severity of negative experiences during medical education in Germany. Results of an online-survey of medical students. *GMS Journal for Medical Education*, 19(4): 1860 – 3572.

Gill, R., i Orgad, S. (2018) The shifting terrain of sex and power: From the 'sexualization of culture' to #MeToo. *Sexualities*, 21(8): 1313 – 1324.

Greenwald, A. G., i Banaji, M. R. (1995) Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102(1): 4 – 27.

Gruber, J., & Fineran, S. (2016) Sexual harassment, bullying, and school outcomes for high school girls and boys. *Violence Against Women*, 22(1), 112 – 133.

Hagerlid, M., Štulhofer, A., Redert, A., Jakić, I., Schoon, W., Westermann, M., Deverchin, C., de Graaf, H., Janssen, E. i Löfgren, L. (2023) Obstacles in Identifying Sexual Harassment in Academia: Insights from Five European Countries. *Sexuality Research and Social Policy*. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13178-023-00870-8> (28.8.2024.)

Harvard Law School. (n.d.) Catharine MacKinnon. URL: <https://hls.harvard.edu/faculty/catharine-a-mackinnon/> (25.8.2024.)

Hill, C. i Kearl, H. (2011) *Crossing the Line: Sexual Harassment at School*. Washington: American Association of University Women.

Hill, C. i Silva, E. (2005) *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington: American Association of University Women.

Holland, K. J. i Cortina, L. M. (2017) “It happens to girls all the time”: Examining sexual assault survivors’ reasons for not using campus supports. *American Journal of Community Psychology*, 59(1-2): 50 – 64.

Howard, C., Overall, N. C., Osborne, D. i Sibley, C. G. (2024) Women’s Experiences of Sexual Harassment and Reductions in Well-Being and System Justification. *Sex Roles*, 90(8): 1 - 13.

Human Rights Watch (n.d). *Gender-based violence work*. URL: <https://www.hrw.org/tag/gender-based-violence-work> (23.8.2024.)

Index.hr. (26.12.2021.) Priče žena s Balkana šire se Twitterom: Pišu zašto nisu prijavile zlostavljanje. URL: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/price-zena-s-balkana-sire-se-twitterom-pisu-zasto-nisu-prijavile-zlostavljanje/2328258.aspx> (26.8.2024.)

International Labour Organization. (2016). *Sexual harassment at work: A handbook for employers and trade unions*. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@ro-bangkok/@ilo-hanoi/documents/publication/wcms_371182.pdf (29.8.2024.)

Jost J. T. i Kay A. C. (2005) Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88: 498 – 509.

Jutarnji List. (28.1.2021.) Prijavljeno više od 30 slučajeva spolnog uznemiravanja u Hrvatskoj: ‘Prijave još stižu...’ URL: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/prijavljeno-vise-od-30-slucajeva-spolnog-uznemiravanja-u-hrvatskoj-prijave-jos-stizu-15046206> (30.8.2024.)

Kapila, P. (2017) Theoretical Perspectives to Sexual Harassment of Women at Workplace. *International Journal of Humanities and Applied Social Science* (6): 32 - 35.

Kelly, L., i Radford, J. (1990) "Nothing really happened": the invalidation of women's experiences of sexual violence. *Critical Social Policy*. URL: <https://doi.org/10.1177/026101839001003003> (26.8.2024.)

Kimmel, M. (2011) *The Gendered Society*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Krebs, C. P., Lindquist, C. H., Warner, T. D., Fisher, B. S., i Martin, S. L. (2007) *The campus sexual assault (CSA) study*. National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/campus-sexual-assault-csa-study> (27.8.2024.)

Lampman, C., Crew, E. C., Lowery, S., Tompkins, K. A., i Mulder, M. (2016) Women faculty distressed: Descriptions and consequences of academic contrapower harassment. *Journal of Women in Higher Education*, 9(2): 169 - 189.

Lipinsky, A., Schredl, C., Baumann, H., Humbert, A., Tanwar, J. (2022). Gender-based violence and its consequences in European Academia, Summary results from the UniSAFE survey. Report, November 2022. UniSAFE project no.101006261.

MacKinnon, C. (1979) *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination*. New Haven i London: Yale University Press.

Mendes, K., Ringrose, J., i Keller, J. (2018) #MeToo and the promise and pitfalls of challenging rape culture through digital feminist activism. *European Journal of Women's Studies*, 25(2): 236 – 246.

National Sexual Violence Resource Center. (2006). Report on the national needs assessment of Sexual Assault Response Teams (SARTs).

Pina, A., Gannon, T. A., & Saunders, B. (2009). An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior*, 14(2): 126 – 138.

Rašović, R. (27.1.2021.) "Nisam tražila" početak je kraja percepcije "ličkog rukovanja" kao prihvatljivog. *Večernji List*. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-trazila-pocetak-je-kraja-percepcije-lickog-rukovanja-kao-prihvatljivog-1464055> (30.8.2024.)

Rosenthal, M. N., Smidt, A. M., i Freyd, J. J. (2016) Still Second Class: Sexual Harassment of Graduate Students. *Psychology of Women Quarterly*, 40(3): 364-377.

Schaaf, S., Lamade, R. V., Burgess, A. W., Koss, M., Lopez, E., & Prentky, R. (2018) Student views on campus sexual assault. *Journal of American College Health*: 1–8.

Sveučilište u Zagrebu. (2007). *Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu*. URL: https://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Dokumenti_javnost/Propisi/Pravilnici/Etički_kodeks.pdf (26.8.2024.)

Tippet, E. C. (2018) The Legal Implications of the MeToo Movement. *Minnesota Law Review*, 103: 229 – 302.

Tenbrunsel, A. E., Rees, M. R., i Diekmann, K. A. (2019) Sexual harassment in academia: Ethical climates and bounded ethicality. *Annual Review of Psychology* (70): 245 – 270.

United Nations Special Adviser to the Secretary-General on Gender Issues and Advancement of Women. (n.d.). *What is sexual harassment?* United Nations. URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/whatish.pdf> (26.8.2024.)

United Nations (1992). General Recommendation No. 19: Violence against Women. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/f8d998/pdf/&ved=2ahUKEwi4r8KY2dX> (29.8.2024.)

United Nations. (2017). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women (CEDAW)*. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/35&Lang=en (29.8.2024.)

van der Toorn, J., i Jost, J. T. (2014) Twenty years of system justification theory: Introduction to the special issue on “Ideology and system justification processes”. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(4): 413 - 419.

Vučković Juroš, T. (2022) Primjeri dobre prakse u kvalitativnom izvještavanju: transparentnost i refleksivnost. *Revija za sociologiju*, 52 (3): 255 - 266. URL: <https://hrcak.srce.hr/292563> (23.8.2024.)

Zakon o suzbijanju diskriminacije. (br. 85/2008). Narodne novine. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (29.8.2024.)

Zara, G., Binik, O., Ginocchio, D., Merzagora, I., Giannini, A., Addabbo, T., Castelli, L., Criscenti, C., Ferrari, S., Di Tella, M., Freilone, F., Lausi, G., Rossetto, I., Veggi, S., i De Fazio, G. L. (2024) Looking for a preventive approach to sexual harassment in academia: A systematic review. *European Journal on Criminal Policy and Research*. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-024-09582-0> (27.8.2024.)

Zippel, K. (2019). *Gender equality politics in the changing European Union: The European Union anti-discrimination directive and sexual harassment* (Working Paper No. 134). Center for European Studies at Harvard University. URL: <https://search.worldcat.org/title/719202259> (27.8.2024.)

Wood, L., Hofer, S., Kammer-Kerwick, M., Parra-Cardona, J. R., i Busch-Armendariz, N. (2021) Sexual Harassment at Institutions of Higher Education: Prevalence, Risk, and Extent. *Journal of interpersonal violence*, 36(9-10): 4520–4544.

World Health Organization. (2010) *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/preventing-intimate-partner-and-sexual-violence-against-women-taking-action-and-generating-evidence> (22.8.2024.)

World Health Organization. (2021) *Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018*. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256> (22.8.2024.)

10. SAŽETAK (SUMMARY)

U ovom smo radu analizirali i interpretirali studentsku percepciju seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. Uzorak je činilo osamnaestero studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu, a metoda prikupljanja podataka bili su polustrukturirani intervjui provedeni u periodu od 2021. do 2023. godine. Tematskom analizom podataka zaključili smo kako je studentska percepcija da specifičan socio-kulturni kontekst, poput patrijarhalnih društvenih normi, rodnih uloga ili nejednakih odnosa moći, kao i njegova normalizacija, doprinose pojavi i perpetuaciji seksualnog uznemiravanja u institucijama visokog obrazovanja. Rad predstavlja koristan temelj za daljnja istraživanja ovog fenomena, posebno u pogledu prevencije, odnosno posljedica koje može imati na žrtve.

Ključne riječi: seksualno uznemiravanje, studentska percepcija, sociokulturna teorija, teorija opravdavanja sistema, tematska analiza

SUMMARY

This thesis analyzed and interpreted student perceptions of sexual harassment in higher education institutions. The sample consisted of eighteen students studying at the University of Zagreb, and data were collected through semi-structured interviews conducted between 2021 and 2023. Through thematic analysis of the data, we concluded that students perceive that a specific socio-cultural context, such as patriarchal social norms, gender roles, or unequal power relations, along with their normalization, contributes to the occurrence and perpetuation of sexual harassment in academia. This study provides a valuable foundation for further research on this phenomenon, particularly in terms of prevention and the consequences it may have on victims.

Keywords: sexual harassment, student perception, socio-cultural theory, system justification theory, thematic analysis

11. PRILOG

Prilog 1. Protokol polustrukturiranog intervjua

1. Osnovne informacije

- a. Dob
- b. Spol (m/ž/d)
- c. Naziv fakulteta
- d. Razina i godina studija

2. Značenja i definicije seksualnog uznemiravanja

- a. Kako biste definirali seksualno uznemiravanje? Možete li navesti neke primjere seksualnog uznemiravanja?
- b. Prema Vašem mišljenju, što ne spada u seksualno uznemiravanje? Možete li navesti primjere onoga što ne smatrate seksualnim uznemiravanjem?
- c. Prema Vašem mišljenju, kako hrvatsko društvo doživljava prijave seksualnog uznemiravanja?

3. Prisutnost seksualnog uznemiravanja

- a. Mislite li da seksualno uznemiravanje postoji na Sveučilištu u Zagrebu (na zagrebačkim fakultetima, akademijama, učilištima)? Mislite li da je seksualno uznemiravanje prisutnije na pojedinim studijskim programima/fakultetima (ako da, kojima)?
- b. Na temelju čega smatrate da seksualno uznemiravanje postoji / ne postoji?
- c. U kojem kontekstu (u kojim situacijama) se javlja seksualno uznemiravanje (npr. na predavanjima, na ispitima, na konzultacijama, u studentskim organizacijama, na konferencijama)?

4. Posebno izložene skupine

- a. Smatrate li da su neke skupine među studenticama i studentima izloženije seksualnom uznemiravanju? Ako da, zašto?

b. Mislite li da čimbenici poput spola, dobi, seksualne orijentacije, neke vrste invaliditeta ili individualnih osobina utječu na vjerojatnost da će osoba biti seksualno uznemiravana? Pojasnite?

c. Mislite li da odnosi moći, odnosno ovisnost o nekome, utječe na mogućnost seksualnog uznemiravanja u visokom obrazovanju? Pojasnite (možda primjerom)?

5. Počinitelji vs žrtve

a. Prema Vašem viđenju, tko su osobe koje vrše seksualno uznemiravanje u institucijama visokog obrazovanja? Tko najčešće prijavljuje? Zašto?

b. Smatrate li da žene mogu biti počiniteljice seksualnog uznemiravanja? Smatrate li da muškarci mogu biti žrtve seksualnog uznemiravanja?

6. Osobna iskustva

a. Jeste li Vi osobno ikada bili izloženi seksualnom uznemiravanju? Jeste li ikome rekli za to (prijateljima, roditeljima, kolegicama/kolegama, nastavnicima)? Jeste li ikome službeno prijavili incident (nekome na instituciji u kojoj studirate, policiji, i sl.)? Zašto da / zašto ne?

b. Znate li kome/gdje se na fakultetu na kojem studirate mogu prijaviti slučajevi seksualnog uznemiravanja koje ste doživjeli na instituciji/od strane nekoga s institucije? Znate li kome/gdje možete prijaviti slučajeve seksualnog uznemiravanja izvan Sveučilišta?

c. Smatrate li da vas sustav visokog obrazovanja, preciznije fakultet na kojem studirate, štiti od seksualnog uznemiravanja?

d. (Za one koji su doživjeli i prijavili SU) Smatrate li da vas je sustav (institucija na kojoj studirate/policija/sud) maksimalno zaštitio tijekom rješavanja incidenta seksualnog uznemiravanja?

e. Mislite li da su institucije u našoj zemlji (policija i sudstvo) učinkovite u rješavanju slučajeva seksualnog uznemiravanja?

f. Mislite li da su institucije u našoj zemlji (policija i sudstvo) učinkovite u zaštiti žrtava od opetovanog uznemiravanja?

g. Bojite li se da biste mogli biti (za one koji su doživjeli—ponovno) izloženi seksualnom uznemiravanju?

h. Jeste li ikada svjedočili situaciji u kojoj je netko drugi seksualno uznemiravan? Jeste li reagirali? Ako da, na koji način?

6. Prevencija seksualnog uznemiravanja i zaštita žrtava

a. Prema Vašem mišljenju, kako bi fakultet na kojem studirate trebao prevenirati seksualno uznemiravanje? Kako bi trebao pomoći studenticama i studentima koji su doživjeli seksualno uznemiravanje?

b. Postoji li nešto što bi osobito trebalo uzeti u obzir pri zaštiti osoba koje su doživjele seksualno uznemiravanje na fakultetu na kojem studirate?

7. Ostalo

a. Želite li još nešto dodati?